

AUTOREFERAT

przedstawiający opis
dorobku i osiągnięć naukowych

Dr Beata Będzik

Wydział Ekonomiczny

Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie

Szczecin, kwiecień 2019

Spis treści

1. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe	3
2. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	4
3. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789)	5
3.1. Tytuł osiągnięcia naukowego	5
3.2. Omówienie celu naukowego ww. pracy, osiągniętych wyników i sformułowanych wniosków	5
4. Opis pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych	20
4.1. Zestawienie liczbowe osiągnięć naukowo-badawczych	20
4.2. Problematyka badawcza	20
4.3. Uczestnictwo w programach europejskich oraz innych programach międzynarodowych i krajowych	29
4.4. Członkostwo w organizacjach i towarzystwach naukowych	30
4.5. Staże w ośrodkach naukowych i udział w projektach badawczych	30
4.6. Wykonane ekspertyzy lub inne opracowania na zamówienie	31
4.7. Aktywny udział w konferencjach	33
5. Osiągnięcia dydaktyczne, popularyzatorskie i organizacyjne	35
5.1. Działalność dydaktyczna	35
5.2. Udział w zespołach eksperckich i konkursowych	37
5.3. Działalność organizacyjna	38

1. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe

- 1.1. **Stopień naukowy: doktor nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii**, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej Akademii Rolniczej w Szczecinie, 20 września 2004 r. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Konkurencyjność zachodniopomorskiego sektora produkcji zbóż*. Promotorem w przewodzie doktorskim był dr hab. Grzegorz Spychalski, prof. nadzw., AR w Szczecinie, recenzentami byli: prof. dr hab. Bogdan Klepacki, SGGW i prof. dr hab. Antoni Mickiewicz, AR w Szczecinie.

Dyplom nr 786, Akademia Rolnicza w Szczecinie.

- 1.2. **Świadectwo ukończenia dwusemestralnych Studiów Podyplomowych w zakresie *Pozyskiwanie i rozliczanie funduszy UE***, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Ekonomiczny w Szczecinie, 2010 r.

Świadectwo ukończenia studiów podyplomowych wystawione dnia 02.12.2010 r.

- 1.3. **Świadectwo ukończenia półrocznego szkolenia pn *Ekspert ds. projektów badawczo-rozwojowych*** w ramach projektu „Kreatorzy innowacji” PO KL Priorytet IV Szkolnictwo wyższe i nauka, Działanie 4.2 Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R i wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym. Szkolenie realizowane od stycznia do czerwca 2013 r.

- 1.4. **Świadectwo ukończenia szkolenia nt. „Rynku energii i działalności Urzędu Regulacji Energetyki”** – 2013 r.

- 1.5. **Udział w szkoleniu w ramach projektu pn. *Ekologia w biznesie, czyli przedsiębiorstwo przyszłości***, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet II Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących, Działanie 2.1. Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki, Poddziałanie 2.1.1. Rozwój kapitału ludzkiego w przedsiębiorstwach, 2015 r.

- 1.6. **Zaświadczenie udziału w warsztatach nt. *Budowanie potencjału ekonomii społecznej w województwie zachodniopomorskim*** zrealizowane w ramach projektu IW Equal „PROMES Promocja Ekonomii Społecznej” przez Fundację Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, 28-29 kwietnia 2008 r. Koszalin

- 1.7. **Udział w szkoleniu *STATISTICA w badaniach naukowych i nauczaniu statystyki***, organizator StatSoft Polska, Szczecin 2011

- 1.8. **Udział w szkoleniu *HORYZONT 2020. Nowy mechanizm finansowania badań***, Regionalne Centrum Innowacji i Transferu Technologii ZUT w Szczecinie, 2014.02.06

- 1.9. **Tytuł magistra ekonomii**, Akademia Rolnicza w Szczecinie (obecnie Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie), Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej, Szczecin 1998 r., Kierunek: ekonomia w zakresie: rynek wewnętrzny i międzynarodowy, 1998 r.

Dyplom Nr 403/98 wystawiony dnia 24 czerwca 1998 r.

2. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

01.01.1999 – 31.10.2004 r. – asystent w Katedrze Ekonomii, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej, Akademia Rolnicza w Szczecinie (obecnie Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie)

od 01.11.2004 r. – 30.09.2016 r. – adiunkt w Katedrze Ekonomii, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

od 01.10.2016 r. – 30.11.2016 r. – adiunkt w Zakładzie Ekonomii Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

od 01.12.2016 r. – 30.11.2017 r. – adiunkt w Zakładzie Ekonomii i Rachunkowości, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

od 01.12.2017 r. – kierownik Pracowni Makroekonomii w Zakładzie Ekonomii i Rachunkowości, następnie (od 01.03.2018 r.) Katedrze Ekonomii i Rachunkowości, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

od 24.09.2018 r. - Wydziałowy koordynator ds. praktyk studenckich kierunku Ekonomia i kierunku Zarządzanie.

W okresie od 1.04.2014 r. do 5.03.2015 r. przebywałam na urlopie dla poratowania zdrowia.

Z Katedrą, w której obecnie pracuję (Katedra Ekonomii i Rachunkowości) jestem związana od studiów, po ukończeniu których zostałam zatrudniona w ówczesnej Katedrze Ekonomii najpierw na umowę zlecenie, a od stycznia 1999 r. na stanowisku asystenta. W ramach zmian organizacyjnych od marca 2001 roku zostałam słuchaczem Międzywydziałowych Studiów Doktoranckich przy Akademii Rolniczej w Szczecinie. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora zostałam zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Ekonomii. W międzyczasie zmieniała się nazwa katedry z Katedry Ekonomii, przez Zakład Ekonomii, Zakład Ekonomii i Rachunkowości, aż do obecnie funkcjonującej nazwy Katedry Ekonomii i Rachunkowości, której kierownikiem jest Pani dr hab. inż. Irena Łącka, prof. ZUT.

W strukturze Katedry Ekonomii i Rachunkowości funkcjonuje kierowana przeze mnie Pracownia Makroekonomii. Pełnię również funkcję Wydziałowego Koordynatora ds. praktyk studenckich (na dwóch kierunkach: Ekonomia oraz Zarządzanie) Wydziału Ekonomicznego Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.

3. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789):

3.1. Tytuł osiągnięcia naukowego, autor, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy

Jako główne osiągnięcie wynikające z ustawy wskazuję monografię zatytułowaną:

Kapitał społeczny w gminach wiejskich. W kierunku społeczeństwa obywatelskiego.
Autor: Beata Będzik, 2019, Wydawnictwo Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, Szczecin, ISBN 978-83-7663-274-2.

Recenzenci wydawniczy:

Prof. dr hab. Krystyna Krzyżanowska, SGGW w Warszawie
Dr hab. Zbigniew Brodziński, prof. UWM w Olsztynie

3.2. Omówienie celu naukowego ww. pracy, osiągniętych wyników i sformułowanych wniosków

Koniec XX wieku to dynamiczny rozwój technologiczny, będący efektem rozwoju kapitału ludzkiego. Wiek XXI wskazuje także prymat kapitału ludzkiego w aspekcie raczej intelektualnym, aniżeli *stricto* produkcyjnym. Innowacje, nowoczesne technologie i komputeryzacja sprawiają, że człowiek uczestniczy w tworzeniu dobrobytu ekonomicznego już nie poprzez udostępnianie siły fizycznej, ale dzięki umiejętnościom miękkim, trudno mierzalnym, w drodze kreatywności i umiejętności współpracy oraz zdolności adaptacyjnych. O ile ubiegły wiek był okresem intensywnej konkurencji, o tyle preferowaną płaszczyzną działań społeczeństw w XXI wieku będzie współpraca, a tkanką umożliwiającą tę współpracę jest właśnie kapitał społeczny, którego rdzeń stanowi zaufanie. Niestety ogólnoświatowy kryzys finansowy bardzo mocno nadszarpnął zaufanie, które buduje się wolno, ale traci szybko. Każda aktywność człowieka ukierunkowana jest na poprawę jakości życia. Z kolei w skali makro-, a także mezoekonomicznej, aktywność sprowadza się do zapewnienia i utrzymania rozwoju społeczno-gospodarczego (prosperity) kraju bądź regionu. Badania prezentowane w literaturze przedmiotu wskazują, że wyczerpują się tanie możliwości generowania dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego. Należy więc skoncentrować wysiłki na poszukiwaniu, a następnie zapewnieniu wysokiej jakości generatorów dalszego rozwoju. Kwerenda literatury naukowej wskazuje, że Polska należy do grupy gospodarek, którym do bieżącego rozwoju społeczno-gospodarczego wciąż wystarcza wzmocnienie kapitału ludzkiego. Jednak Polska pretenduje do grupy krajów rozwiniętych, w których rozwój społeczno-gospodarczy nie jest możliwy bez udziału kapitału społecznego.

Przesłanki wyboru tematu badań wynikały z poniżej nakreślonych problemów i potrzeb:

- wskazywana w literaturze naukowej coraz większa rola czynników miękkich w rozwoju społeczno-gospodarczym;
- niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w porównaniu z resztą kraju;
- potrzeba zidentyfikowania czynników rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich;
- deficyt kapitału społecznego w Polsce, w tym dodatkowo relatywnie słabe oceny kapitału społecznego w województwie zachodniopomorskim;
- słabo zbadana koncepcja kapitału społecznego na gruncie nauk ekonomicznych;
- słabo zbadana kategoria kapitału społecznego na płaszczyźnie empirycznej, zwłaszcza na poziomie lokalnym;
- brak badań w odniesieniu do kapitału społecznego na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego;
- długa perspektywa budowania i pomnażania kapitału społecznego, co wymaga podjęcia działań odpowiednio wcześniej;
- kwerenda literatury przedmiotu wskazująca na zidentyfikowane przeze mnie braki (omówione poniżej), które określiłam jako luki.

Mając powyższe na uwadze, podjęty temat zmierzający do pomiaru i oceny kapitału społecznego oraz zidentyfikowania czynników go determinujących jest niezmiernie ważny w perspektywie najbliższych lat. Gminy wiejskie, jako obszary cechujące się niższymi niż reszta kraju wskaźnikami rozwoju społeczno-gospodarczego, potrzebują badań wspierających możliwości ich dalszego rozwoju. Dodatkowo kapitał społeczny jest kategorią budowaną, rozwijaną i przynoszącą efekty najbardziej widoczne na poziomie lokalnym.

Waga kapitału społecznego, którą dostrzeżono w ostatnim czasie wynika z jego pragmatycznych efektów, które współtworzy oraz korzyści w wymiarze ekonomicznym, jakich dostarcza społecznościom wyposażonym w jego, wysokiej jakości, zasoby. A to wszystko przekłada się na funkcjonowanie sprawnego społeczeństwa obywatelskiego, gdyż to kapitał społeczny jest fundamentem pod budowę płaszczyzny dialogu, współpracy, zaangażowania i aktywności społecznej oraz uczestnictwa obywateli w kreowaniu wspólnej przyszłości.

Kapitał społeczny i przypisywane mu współcześnie znaczenie w generowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego stanowi koncepcję słabo rozpoznaną i słabo zbadaną na płaszczyź-

nie naukowej. W literaturze przedmiotu, pomimo dużego zainteresowania kategorią kapitału społecznego i wielu publikacji na ten temat, istnieją duże braki w zakresie empirii. Dodatkowo znacząca większość publikacji naukowych odnosi się do kapitału społecznego w ujęciu socjologicznym. Brakuje natomiast rozważań na gruncie nauk ekonomicznych. Kapitał społeczny jest niejednorodny, wielowątkowy, a jednocześnie kreowany i ujawniany lokalnie, co sprawia, że właśnie przez pryzmat uwarunkowań lokalnych powinien być rozpatrywany. Powoduje to także braki wymagające wypełnienia, więc każda empiria uzupełnia deficyt i przybliża do lepszego zrozumienia kategorii kapitału społecznego. Gminy wiejskie wymagają szczególnego zainteresowania z uwagi na duże zapóźnienia rozwojowe i problemy społeczne. W wyniku przeprowadzonego przeglądu literatury krajowej i zagranicznej dotyczącej koncepcji kapitału społecznego zidentyfikowałam pewne niedostatki. Niniejsza monografia stanowi wkład do rozwoju nauk ekonomicznych w odniesieniu do koncepcji kapitału społecznego i wypełnia swoiste luki w kilku obszarach, są to:

- luka teoretyczna - z uwagi na to, iż koncepcja kapitału społecznego stosunkowo od niedawna przykuwa uwagę badaczy stanowi konstrukt niewystarczająco rozpoznany. Rozbieżności pojawiają się już na etapie definiowania pojęcia kapitału społecznego, w konsekwencji pociągając za sobą różnice w wyjaśnianiu mechanizmów jego działania oraz efektów, jakie przynosi. Konceptualizacja kapitału społecznego poprzedzona usystematyzowaniem istniejących koncepcji i typologii kapitału społecznego wnosi istotny wkład do pełniejszego zdefiniowania pojęcia;
- luka empiryczna - ukierunkowanie w ostatnim czasie teorii rozwoju gospodarczego na jego miękkie determinanty uwypukliło znaczne braki w ich empirycznym rozpoznaniu i wywołało potrzebę prowadzenia badań w tym zakresie. Biorąc pod uwagę, iż kapitał społeczny najbardziej uwidacznia się w środowisku lokalnym, jest to najwłaściwszy kontekst do jego badań. Zatem każda empiria umiejscowiona regionalnie poszerza wiedzę na jego temat;
- luka metodologiczna - trudność pomiaru kapitału społecznego sprawia, że badacze stosują różne metody i wskaźniki w celu jego uchwycenia, ograniczając się często do arbitralnie wyselekcjonowanych jego komponentów, pomijając pozostałe. Zaproponowany w pracy model konceptualny stanowi uniwersalną kompozycję kluczowych wyznaczników kapitału społecznego, dzięki czemu może mieć charakter uniwersalny służący porównaniom kapitału społecznego w różnych środowiskach. Natomiast sformułowany w wyniku przeprowadzonych analiz ostateczny model konceptualny uwzględnia ważne jego wy-

znaczniki, a pomija te z nich, które w wyniku przeprowadzonych badań okazały się nieistotne;

- luka utylitarna - badania skoncentrowane lokalnie przyczynią się do lepszego zrozumienia mechanizmów funkcjonowania społeczności lokalnej i właściwego formułowania oraz realizowania strategii rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez dobranie adekwatnego instrumentarium wspierającego rozwój lokalny, a także budowę/usprawnienie społeczeństwa obywatelskiego.

Mimo, że moim zamierzeniem była analiza kapitału społecznego w wymiarze ekonomicznym, to jednak złożoność przedmiotu badań spowodowała konieczność wyjścia poza ramy ściśle ekonomiczne. Pamiętając o ograniczeniach implikowanych samą naturą kapitału społecznego w niniejszych badaniach określiłam go jako: *zasób danej zbiorowości tkwiący w relacjach międzyludzkich i więziach społecznych, ułatwiający współpracę wewnątrz grup społecznych i między nimi, przejawiający się w różnych formach zaufania, partycypacji obywatelskiej i zaangażowania w życie lokalnej wspólnoty stanowiący potencjalny zasób, który wykorzystany z innymi zasobami może wywołać efekt synergii.*

Brak systematycznych i głębokich badań prowadzonych w obszarze statystyki publicznej dotyczących kapitału społecznego i jego komponentów na poziomie lokalnym stwarza potrzebę zintensyfikowania działań w tym zakresie dla pełniejszego zdiagnozowania uwarunkowań, poziomu oraz jakości kapitału społecznego zdeponowanego w społecznościach lokalnych. Jest to konieczne w celu właściwego dobrania instrumentów prorozwojowych i elastycznego reagowania na wszelkie zagrożenia. Dlatego jako główny cel badań przyjąłm kompleksową ocenę kapitału społecznego w gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego i uwarunkowań jego rozwoju.

W tak sformułowany cel główny wpisały się poniżej nakreślone cele szczegółowe:

1. Wypracowanie konceptualnego modelu kapitału społecznego.
2. Ocena poziomu kapitału społecznego i jego komponentów (zaufanie, zaangażowanie, partycypacja społeczna) na obszarach wiejskich na podstawie wypracowanego modelu, na przykładzie województwa zachodniopomorskiego.
3. Identyfikacja zmiennych mających wpływ na poziom kapitału społecznego.
4. Zidentyfikowanie relacji między poziomem kapitału społecznego a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Cele 2-4 zostały osiągnięte poprzez realizację badań terenowych. Złożoność podjętej problematyki badawczej i chęć zidentyfikowania czynników, które mają wpływ na badaną kategorię implikowały wskazane niżej pytania badawcze:

1. Jakie cechy społeczno-ekonomiczne wpływają na poziom kapitału społecznego?
2. Który spośród trzech czynników – zaufanie, zaangażowanie czy partycypacja – ma najsilniejszy wpływ na poziom kapitału społecznego?
3. Jak kapitał społeczny wpływa na ogólny rozwój społeczno-gospodarczy gminy?

Wobec nakreślonych powyżej problemów badawczych podstawowa hipoteza badawcza zawiera się w stwierdzeniu, że kapitał społeczny jest zróżnicowany przestrzennie w zależności od szeregu istotnych cech społeczno-ekonomicznych.

Brak jednoznacznych rozstrzygnięć co do tego, które czynniki silniej oddziałują na poziom kapitału społecznego na szczeblu lokalnym stały się podstawą do postawienia następujących hipotez cząstkowych:

1. Wiek jest pozytywnie skorelowany zarówno z poziomem zaufania zgeneralizowanego, jak i instytucjonalnego o zasięgu lokalnym (im starsza osoba, tym większe zaufanie)
2. Im większa liczba mieszkańców gminy, tym wyższy poziom kapitału społecznego
3. Kapitał społeczny jest pozytywnie skorelowany z kapitałem ludzkim
4. Wyższy poziom zaufania (w różnych jego wymiarach) wiąże się z wyższym poziomem zaangażowania i aktywności społecznej
5. Spośród trzech czynników – zaufanie, zaangażowanie i partycypacja – na kapitał społeczny najsilniejszy wpływ ma zaangażowanie
6. Wyższy kapitał społeczny wiąże się z wyższym ogólnym wskaźnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

W celu weryfikacji sformułowanych hipotez dokonałam oceny kapitału społecznego i jego składowych w grupach zróżnicowanych pod względem płci, wieku, wykształcenia, statusu zawodowego, dochodów oraz grupy gmin.

Podmiotem badania była zbiorowość, jako dysponent kapitału społecznego, co pozwoliło skoncentrować uwagę na wymiarze grupowo-warstwowym oraz zbiorowym kapitału społecznego. Wymiar grupowo-warstwowo pozwolił mi określić zróżnicowanie wewnątrz zbiorowości. Natomiast wymiar zbiorowy posłużył do ukazania poziomu kapitału zbiorowości, a także porównania jego poziomu wśród różnych zbiorowości. Analiza wymiaru grupowo-warstwowego pozwoliła przedstawić strukturę kapitału społecznego zbiorowości, m.in. wy-

szczególności podzbiorowości różniące się jego poziomem. Łączenie wymiaru zbiorowego i grupowo-warstwowego wzbogaciło problematykę badawczą dając podstawę do odpowiedzi na pytanie o poziom kapitału społecznego zbiorowości, jego zróżnicowanie i strukturę.

Złożoność i trudność pomiaru analizowanej kategorii sprawia, że nie ma uniwersalnej metody jego pomiaru. W przedmiotowej monografii zaproponowałam model konceptualny kapitału społecznego, jako wskaźnika syntetycznego, na który składają się takie komponenty jak: zaufanie, zaangażowanie i partycypacja obywatelska. Każdy z wymienionych komponentów składał się z następujących subkomponentów:

- zaufanie – zaufanie zgeneralizowane, zaufanie do samorządu, zaufanie do instytucji;
- zaangażowanie – członkostwo w organizacjach pozarządowych, działalność na rzecz lokalnej społeczności;
- partycypacja obywatelska – udział w wyborach samorządowych, udział w wyborach parlamentarnych.

Taki dobór zmiennych wynikał z założenia, że tego rodzaju zachowania odzwierciedlają troskę o dobro wspólne i pozwalają trafnie diagnozować gotowość bezinteresownego zaangażowania się w działania prospołeczne. Zaproponowany przeze mnie w procesie badawczym model konceptualny jest efektem konfrontacji przemyśleń wynikających z przeglądu literatury przedmiotu, dostępności danych i decyzji zmierzających do realizacji założonych celów.

Z uwagi na wykorzystanie w monografii danych statystyki publicznej, mających komplementarny charakter wobec danych pierwotnych, badania przeprowadziłam we wszystkich gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego. Było to konieczne ze względu na brak możliwości przeprowadzenia delimitacji obszarów wiejskich i wyodrębnienia części wiejskiej z gmin miejsko-wiejskich w zbiorze danych statystyki publicznej. Do badań wybrałam województwo zachodniopomorskie ze względu na niekorzystną sytuację obszarów wiejskich ukształtowaną przez państwowe gospodarstwa rolne, których efektem jest wysokie bezrobocie strukturalne. Kolejnym wyznacznikiem wyboru przestrzeni badań był niski wskaźnik kapitału społecznego w wymiarze instytucjonalnym. Badania pilotażowe przeprowadzono w 2012 r., natomiast badania właściwe w 2013 r. Jednak z uwagi na długą perspektywę budowania kapitału społecznego wyniki badań są aktualne. Dobór próby miał charakter kwotowy i obejmował tylko mieszkańców gmin wiejskich województwa zachodniopomorskiego. Po wyeliminowaniu niekompletnych lub nielogicznych danych, ostatecznie do analizy włączono 2409 respondentów. Większość uczestników badań (57,95%) stanowiły kobiety. Blisko połowa respondentów nie przekroczyła 30 roku życia.

Mimo świadomości ograniczonych narzędzi badawczych i kontrowersji związanych z koncepcją kapitału społecznego, podjęłam niniejsze badania uważając, że każde dociekanie naukowe wniesie nowy element do dyskursu i przyczyni się do lepszego zrozumienia tej ważnej dla przyszłego rozwoju społeczno-gospodarczego kategorii. Głównym celem badań była kompleksowa ocena kapitału społecznego w gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego i uwarunkowań jego rozwoju. Postawione hipotezy miały odpowiedzieć na pytania badawcze dotyczące identyfikacji kluczowych generatorów kapitału społecznego, w tym cech społeczno-ekonomicznych i wpływu kapitału społecznego na rozwój społeczno-gospodarczy gminy.

Realizację powyższych zamierzeń ujęłam w sześciu rozdziałach. W pierwszym z nich nakreśliłam kategorię badawczą, jej wielowymiarowość i niejednoznaczność. Zaprezentowałam przegląd definicji obecnych w literaturze przedmiotu z uwzględnieniem wymiaru społecznego i ekonomicznego. Przedstawiłam genezę pojęcia i jego istotę w ujęciu retrospektywnym, co wskazało na znacznie dłuższą historię tej kategorii, jako przedmiotu zainteresowania badaczy niż można by sądzić z przyjrzenia się samej etymologii terminu kapitał społeczny. Wobec kontrowersji, jakie wzbudza koncepcja kapitału społecznego na gruncie naukowym, w tej części monografii zaprezentowałam przegląd krytycznych uwag pojawiających się w dyskursie naukowym oraz operacjonalizację kapitału społecznego w wybranych badaniach.

Rozdział drugi zawiera przegląd koncepcji społeczeństwa obywatelskiego i zaakcentowanie jego roli w wymiarze ekonomicznym. Stanowi także swoistą diagnozę i ocenę kondycji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich oraz koncentracją na ekonomii społecznej mającej szczególne miejsce w kształtowaniu kapitału społecznego oraz społeczeństwa obywatelskiego.

Przegląd bogatej literatury zarówno krajowej, jak i zagranicznej dotyczącej problematyki rozwojowej, ewoluowania społeczeństw i przesuwania generatorów wzrostu w kierunku takich czynników miękkich jak: kapitał społeczny i obszar jego oddziaływania jakim jest społeczeństwo obywatelskie, stały się podstawą do sformułowania problemów badawczych i hipotez, zawartych w rozdziale trzecim. W tej części pracy przedstawiłam metodyczne podstawy badań w tym celu badań (główny i szczegółowe), zakres badań (czasowy i przestrzenny), metodykę badań i analizy danych. Ten rozdział zawiera również model konceptualny kapitału społecznego zastosowany w pracy.

Rozdział czwarty przybliży profil badanej społeczności, poziom i jakość poszczególnych komponentów kapitału społecznego tj. partycypacji, zaufania i zaangażowania, którymi

cechuje się lokalna społeczność. Rozdział ten stanowi wstęp do badań, które zaprezentowałam w kolejnym rozdziale.

W rozdziale piątym przedstawiłam wyniki analizy regresji kapitału społecznego badając zależności między poszczególnymi jego składowymi. W rozdziale tym wykorzystałam również modelowanie równań strukturalnych, często wykorzystywane w naukach społecznych i medycynie, natomiast rzadziej w naukach ekonomicznych. Analiza równań strukturalnych polega na interpretacji związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy elementami bazując na statystycznej analizie danych. Zbudowany na podstawie danych z przeprowadzonych badań model równań strukturalnych, weryfikujący oddziaływanie różnych czynników na komponenty kapitału społecznego i w konsekwencji na sam kapitał społeczny, stanowi swoiste novum w analizie kapitału społecznego. Zakończeniem tego rozdziału jest kompleksowy model konceptualny kapitału społecznego uwzględniający jego wielowymiarowość i specyfikę, zaproponowany jako efekt konfrontacji zaleceń zawartych w literaturze przedmiotu i wyników przeprowadzonych badań.

Analiza prowadzona na poziomie gminy ograniczyła możliwość wykorzystania w pracy powszechnie używanej miary tj. PKB *per capita* czy też składowych wskaźnika rozwoju społecznego HDI (*Human Development Index*). Wobec powyższego w rozdziale szóstym przeprowadziłam analizę z wykorzystaniem, zbudowanego według autorskiego zestawu cech, syntetycznego wskaźnika rozwoju społeczno-gospodarczego Hellwiga ukierunkowaną na weryfikację zależności między rozwojem, określonym w różnych proponowanych wymiarach, a zasobami kapitału społecznego, jakimi dysponują poszczególne gminy. Dla potrzeb analizy i możliwości zidentyfikowania elementów w większym stopniu oddziałujących na kapitał społeczny i jego komponenty dokonałam dekompozycji danych uwzględnianych w metodzie Hellwiga. Z uwagi na to, iż efekty kapitału społecznego są widoczne w dłuższej perspektywie, w celu sprawdzenia związku przyczynowo-skutkowego zastosowałam opóźnione miary kapitału społecznego oraz jego komponentów. Wskaźniki rozwoju gmin wyliczyłam dla lat 2013-2016 i dla każdego roku z osobna sprawdzałam zależność między wskaźnikiem rozwoju Hellwiga a kapitałem społecznym, a także wskaźnikiem rozwoju Hellwiga i składowymi kapitału społecznego. Oprócz wyliczenia ogólnego wskaźnika rozwoju Hellwiga, wyliczyłam także wskaźniki cząstkowe podzielone na grupy będące zestawem cech opisujących daną gminę przez pryzmat przyjętego kryterium. Dla zwiększenia czytelności nazwałam je specyfikami np. specyfika rynku pracy, jest agregatem cech charakteryzujących daną gminę pod względem zatrudnienia i bezrobocia. Pomiar rozwoju społeczno-gospodarczego przeprowadziłam z uwzględnieniem następujących obszarów:

- specyfiki lokalnej społeczności (SLS),
- specyfiki rynku pracy (SRP),
- specyfiki gospodarki (SG),
- specyfiki samorządowej (SS),
- specyfiki profilowej gminy (SPG).

Każda z wymienionych powyżej specyfik jest zbiorem zagregowanych cech empirycznych opisujących strukturę badanej przestrzeni i posłużyła do zbadania zależności między ogólnym wskaźnikiem rozwoju Hellwiga lub wskaźnikiem wyliczonym w ramach danej specyfiki a poziomem kapitału społecznego.

Pracę kończą podsumowanie i wnioski z analiz teoretycznych i badań empirycznych przeprowadzonych na potrzeby niniejszego procesu badawczego. W tej części pracy przedstawiłam wyniki weryfikacji postawionych w procesie badawczym hipotez i wynikające stąd konkluzje z uwzględnieniem utylitarnego wymiaru procesu badawczego, którego konsekwencją są sformułowane rekomendacje i zalecenia o charakterze pragmatycznym.

Wyniki przeprowadzonych analiz pozwoliły stwierdzić, że kapitał społeczny jest zróżnicowany przestrzennie w zależności od szeregu istotnych cech społeczno-ekonomicznych. Płeć, wiek, wykształcenie, dochody, sytuacja zawodowa oraz zamieszkiwana (pod względem liczby mieszkańców) grupa gmin warunkowały poziom wszystkich badanych kategorii, w największym stopniu oddziałując na zaufanie i to we wszystkich jego wymiarach (prywatne, społeczne, instytucjonalne). Należy zaznaczyć, że znacząco wyższe zaufanie cechowało respondentów niepracujących oraz pracujących w sektorze publicznym.

Postawiona hipoteza cząstkowa stwierdzająca, że *wiek jest pozytywnie skorelowany z poziomem zaufania* została potwierdzona. Wyniki przeprowadzonych badań wskazały, iż poziom deklarowanego zaufania zgeneralizowanego wśród respondentów starszych był wyższy niż wśród młodszych uczestników badań. Dodatkowo najwyższy udział odpowiedzi „ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele” dotyczył respondentów z najmłodszej grupy wiekowej, zaś najniższy udział takich wskazań odnosił się do uczestników powyżej 50 roku życia. Podobnie kształtowały się wyniki deklarowanego zaufania instytucjonalnego na szczeblu lokalnym (do władz gminy). Udział respondentów deklarujących zaufanie był wyższy wśród respondentów starszych i dodatkowo przewyższał udział tych, którzy nie ufali lokalnym władzom (w grupie osób powyżej czterdziestego roku życia). Natomiast przewaga respondentów deklarujących brak zaufania występowała w dwóch najmłodszych grupach

wiekowych. Konsekwencją takich wyników częściowych był wyższy poziom kapitału społecznego cechujący respondentów starszych.

Biorąc pod uwagę długą perspektywę budowania kapitału społecznego wysiłki trzeba skoncentrować na kreowaniu kapitału społecznego wśród młodych mieszkańców gmin wiejskich. To respondenci w wieku do 30 lat cechowali się najniższymi wynikami w odniesieniu do zaufania, w największym stopniu zaufania zgeneralizowanego. A to społeczność w wieku do 30 lat będzie miała największy wpływ na kształtowanie polityki społeczno-gospodarczej w długim okresie.

Kolejna hipoteza stwierdzająca, że *im większa liczba mieszkańców gminy, tym większy poziom kapitału społecznego*, nie znalazła potwierdzenia w wynikach zrealizowanych przeze mnie badań. Należy podkreślić, że na podstawie przeprowadzonej analizy zaobserwowałam zależność odwrotną tzn. im mniejsza pod względem liczby mieszkańców gmina tym poziom zaufania, zaangażowania i w konsekwencji kapitału społecznego był wyższy. Można zatem sądzić, że siła i kondycja kapitału społecznego słabną wraz ze wzrostem promienia jego oddziaływania, potwierdzając konieczność prowadzenia badań o zasięgu lokalnym.

Hipoteza mówiąca, że *kapitał społeczny jest pozytywnie skorelowany z kapitałem ludzkim* została potwierdzona w wyniku przeprowadzonych analiz. Respondenci wyodrębnieni pod względem poziomu wykształcenia różnili się między sobą istotnie statystycznie pod względem zarówno kapitału społecznego, jak i każdego jego komponentu tj. zaufania, zaangażowania i partycypacji. Najwyższy poziom partycypacji wykazywali respondenci z wykształceniem wyższym, najniższy zaś z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Niemal we wszystkich grupach respondentów średni poziom zaufania był ujemny, co świadczy o tym, że respondenci częściej deklarowali brak zaufania do różnych instytucji i osób. Najniższy poziom zaufania zanotowano w grupie z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Respondenci posiadający co najmniej wykształcenie średnie notowali dodatni poziom zaangażowania, co oznacza, iż częściej wykazywali zainteresowanie sprawami gminy i chęć zaangażowania się w nie. Najwyższy poziom zaangażowania wystąpił w grupach respondentów z wykształceniem policealnym i wyższym. Konsekwencją takich wyników poszczególnych składowych kapitału społecznego jest najwyższy jego poziom w grupach uczestników z wykształceniem wyższym i policealnym, co potwierdza hipotezę o dodatniej korelacji kapitału społecznego i kapitału ludzkiego.

Potwierdzenie w wynikach badań znalazło również *powiązanie poziomu zaufania (w różnych jego wymiarach) z wyższym poziomem zaangażowania i aktywności społecznej*. W efekcie przeprowadzonych analiz ustaliłam, że w zaangażowaniu i aktywności społecznej

największą rolę odgrywało zaufanie, z czego najwyższe oddziaływanie miało zaufanie do innych ludzi. Dodatkowym efektem przeprowadzonych analiz jest konstatacja, że specyfiką zachowań obywatelskich jest wysoki stopień kumulowania tzn. deklarowane zaufanie współistnieje często z zaangażowaniem i aktywnością społeczną u tych samych uczestników badań. Respondenci, deklarujący zaufanie do innych angażują się też w sprawy gminy, uczestniczą w zebraniach i interesują tym, co dzieje się w gminie. Wskazuje to na tendencję do współwystępowania także cech determinujących kapitał społeczny i jego komponenty. Relatywnie często współistniały ze sobą wysoki poziom zaufania do innych ludzi, zaufania do instytucji i zaufania do władz gminy, podejmowanie aktywności na rzecz gminy i pełnienie funkcji inicjatora lub głównego realizatora przedsięwzięcia w działalności społecznej.

Hipoteza piąta stwierdzała, że *spośród trzech czynników – zaufania, zaangażowania i partycypacji – na kapitał społeczny najsilniejszy wpływ ma zaangażowanie*. Tak sformułowana hipoteza została potwierdzona wynikami badań wskazującymi najsilniejsze oddziaływanie na kapitał społeczny zaangażowania. Jeśli takie oddziaływanie sprawdzić wyłącznie w grupie osób biorących udział w ostatnich wyborach samorządowych, to silne oddziaływanie wykazuje też partycypacja. Dotyczy to jednak wyłącznie wyodrębnionej pod względem udziału w wyborach grupy respondentów.

Ostatnia hipoteza wiązała *wyższy kapitał społeczny z wyższym ogólnym wskaźnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy*. Mimo dodatniej korelacji w wielu gminach i wielu przypadkach uwarunkowanych przyjętymi kryteriami, z uwagi na brak prawidłowości dla wszystkich obiektów tak sformułowana hipoteza nie została jednoznacznie potwierdzona. Wiele zaobserwowanych zależności pozwala jednak, w mojej ocenie, przyjąć ostrożny wniosek, że może to wynikać z niskiego poziomu rozwoju gospodarczego gmin wiejskich. Zgodnie bowiem z wynikami wielu badań empirycznych w literaturze naukowej dodatnia korelacja między poziomem produktu krajowego brutto a poziomem kapitału społecznego występuje w społecznościach o wysokim stopniu rozwoju gospodarczego. W gospodarkach słabo rozwiniętych kapitał społeczny ma mniejsze znaczenie. Przeprowadzona analiza wykazała, że zaufanie i wyższy poziom kapitału społecznego koresponduje z ogólnym wskaźnikiem rozwoju w przypadku gmin, w których jest najmniej podmiotów gospodarczych oraz fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych niedawno powstałych. Może to wskazywać na swoiste przejmowanie obszaru działania organizacji pozarządowych przez kapitał społeczny. Dodatkowo dodatnia korelacja wystąpiła w odniesieniu do kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego opartego na specyfice rynku pracy. Można sądzić, opierając się na literaturze przedmiotu i przeprowadzonych badaniach, że do rozwoju gospodarczego relatywnie słabo

rozwiniętych gmin wiejskich województwa zachodniopomorskiego, w bieżącym okresie nadal wystarczy poprawa jakości kapitału ludzkiego. Nie wyklucza to jednak konieczności budowania i pomnażania kapitału społecznego, który może okazać się kluczowy do dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w gminach wiejskich w kolejnych latach, po osiągnięciu wyższego poziomu PKB *per capita*. A kapitał społeczny jest kategorią kreowaną w długiej perspektywie, stąd potrzeba uwzględnienia instrumentów wzmacniających jego jakość podczas formułowania bieżących strategii rozwoju gmin. Z uwagi na brak, wskazywanej w zagranicznej literaturze naukowej, korelacji we wszystkich wymiarach (specyfikach) współczynnika rozwoju Hellwiga i wszystkich gminach, związek między kapitałem społecznym a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy nie został jednoznacznie potwierdzony i wymaga dalszych badań. Niemniej jednak przeprowadzona w rozdziale 6 analiza zależności między kapitałem społecznym i jego komponentami a wskaźnikiem rozwoju Hellwiga dla lat 2013, 2014, 2015, 2016 oraz w okresie 2013-2016 wykazała związek w różnych analizowanych wymiarach (zwanych specyfikami). Najważniejsze (nie wszystkie) zaobserwowane we wszystkich latach korelacje wymieniam poniżej.

Większe zaangażowanie wiąże się z większym rozwojem opartym na specyficie gospodarczej¹ w gminach o ustabilizowanej sytuacji pod względem liczby podmiotów gospodarczych (tj. duża liczba podmiotów, stosunkowo niewielka liczba nowych podmiotów) i dużej liczbie fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Wyższy kapitał społeczny, w tym również jego poszczególne komponenty, tj. zaufanie, zaangażowanie i partycypacja, wiążą się z wyższym rozwojem społeczno-gospodarczym opartym na specyficie lokalnej społeczności² w gminach mniejszych powierzchniowo i jednocześnie bardziej zaludnionych. Powyższa korelacja wystąpiła także w gminach o najmniejszej liczbie fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Ponadto, w tej samej grupie gmin większe zaufanie mieszkańców wiązało się z wyższym wskaźnikiem rozwoju opartym na specyficie rynku pracy³.

¹ Syntetyczny wskaźnik rozwoju Hellwiga w wymiarze specyfiki gospodarczej obejmował takie cechy jak: liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności, dochody gminy na 1 mieszkańca, dochody własne gminy (na 1 mieszkańca), wydatki majątkowe inwestycyjne gminy ogółem, liczba podmiotów gospodarki narodowej ogółem na 1000 mieszkańców.

² Syntetyczny wskaźnik rozwoju Hellwiga w wymiarze specyfiki lokalnej społeczności obejmował takie cechy jak: przeciętna liczba uczestników imprez w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach w przeliczeniu na 1 mieszkańca, liczbę mieszkańców domów i zakładów stacjonarnej pomocy społecznej na 1000 mieszkańców, współczynnik skolaryzacji brutto - szkoły podstawowe, liczbę gospodarstw domowych utrzymujących się z zasiłku ogółem, liczbę przychodni na 10 tys. ludności.

³ Syntetyczny wskaźnik rozwoju Hellwiga w wymiarze specyfiki rynku pracy obejmował takie cechy jak: udział pracujących w liczbie ludności, udział ludności w wieku produkcyjnym, udział bezrobotnych zarejestrowanych w ludności w wieku produkcyjnym, saldo migracji.

W odniesieniu natomiast do syntetycznego ogólnego wskaźnika rozwoju Hellwiga obejmującego wszystkie analizowane wymiary rozwoju społeczno-gospodarczego gminy (19 cech obejmujących demografię, rynek pracy itp.) wyliczenia także wskazały zależność. Było tak w przypadku gmin z najmniejszą liczbą podmiotów gospodarczych oraz fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych, w których wyższy poziom zaufania i wyższy poziom kapitału społecznego korespondował z ogólnym wskaźnikiem syntetycznego rozwoju Hellwiga we wszystkich analizowanych latach.

Podsumowując badania, należy zwrócić uwagę na kilka dodatkowych wniosków i spostrzeżeń sformułowanych na podstawie przeprowadzonych badań, które uzupełniają postawione hipotezy badawcze.

Analizy potwierdziły, że zaangażowanie w sprawy gminy jest zdeterminowane sytuacją zawodową, w jakiej znajdują się mieszkańcy danej gminy i w dużym stopniu warunkuje poziom uczestnictwa w życiu gminy. W warunkach polskich trzeba zintensyfikować wysiłki w rozwój aktywności i współpracy, z uwagi na ich wagę w budowaniu kapitału społecznego i jakości społeczeństwa obywatelskiego.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że respondenci nie przejawiają zainteresowania sprawami gminy i bardzo niewielki odsetek z nich działa na rzecz lokalnej społeczności. Są też słabo zorientowani w działaniach gminnych i przeważnie w ich ocenie sami mają niewielkie możliwości kontrolowania działalności władz gminy. Istotą zaś społeczeństwa obywatelskiego jest inicjatywa oddolna, zaangażowanie lokalnej społeczności w sprawy gminy, na rzecz poprawy jakości życia, na rzecz dobra wspólnego. To niskie poczucie sprawstwa jest jednym z ważniejszych powodów powstrzymywania się respondentów od aktywności lokalnej. Przeważały oceny, iż osobiście nie mają oni wpływu na to, co dzieje się w ich gminie. Większość z nich nie podjęła nigdy żadnej aktywności na rzecz gminy, a tylko nieliczni pełnili kiedykolwiek rolę inicjatora lub głównego realizatora jakiegoś przedsięwzięcia w działalności społecznej (przeważnie byli w tych przedsięwzięciach czynnymi lub biernymi uczestnikami). Ponadto, tylko nieliczni byli członkami partii politycznych czy organizacji społecznych.

Najwyższy udział zarówno deklarujących zaufanie jak i zaangażowanie wystąpił w grupie uczestników pracujących w sektorze publicznym oraz niepracujących. Relatywnie rzadko w działalności na rzecz lokalnej społeczności uczestniczyli respondenci pracujący w sektorze prywatnym. Ważnym zadaniem jest zwiększanie poziomu zaufania, które zgodnie z wynikami badań determinowało zainteresowanie sprawami gminy, zaangażowanie w działalność na

rzecz lokalnej społeczności, poziom kapitału społecznego i wiele innych zmiennych ważnych z punktu widzenia sprawności funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego.

Oszacowany model równań strukturalnych wykazał, że niższe dochody sprzyjają zainteresowaniu sprawami gminy, inicjatywie oraz udziałowi w wyborach samorządowych. Ponadto zainteresowaniu sprawami gminy sprzyja też krótszy okres zamieszkania w danej gminie, natomiast inicjatywie sprzyja zaufanie zgeneralizowane. Oszacowany model pozwolił również na stwierdzenie, że udział w wyborach rośnie wraz z przekonaniem na temat osobistego wpływu na to, co dzieje się w gminie.

Niniejsza monografia jest kompleksowym ujęciem odnoszącym się do oceny i pomiaru kapitału społecznego, stanowi uzupełnienie luki badawczej w analizach porównawczych badanej kategorii i może służyć do porównań na poziomie regionalnym. Wpisuje się w funkcje, jakie powinny spełniać nauki ekonomiczne tj. funkcję poznawczą i aplikacyjną. Funkcja poznawcza niniejszej publikacji polega na identyfikowaniu i wyjaśnieniu koncepcji kapitału społecznego, określeniu determinujących kapitał społeczny czynników, opisanie komponentów kapitału społecznego i warunków ich kreowania. Funkcja aplikacyjna przejawia się z kolei w sformułowanych dzięki funkcji poznawczej prawidłowościach, rekomendacjach, sugestiach i zaleceniach dla polityków gospodarczych realizujących politykę ekonomiczną, w tym politykę lokalną.

Założone cele zostały osiągnięte, choć proces badawczy nie wyczerpał analizowanej problematyki. Jednak mając świadomość złożoności badanej kategorii, moją ambicją nie było wyczerpanie analizowanego zagadnienia, ale częściowe wypełnienie luki w empirii kapitału społecznego. Ponadto moim zamiarem było sprawdzenie jego przestrzennego rozkładu w zachodniopomorskich gminach wiejskich, gdyż w literaturze przedmiotu to właśnie Zachodniopomorskie jest postrzegane jako jeden z najbardziej deficytowych pod tym względem regionów kraju. Dodatkowo konsekwencją zogniskowanych lokalnie badań jest efekt poznawczy i praktyczny, dający podstawę do ukierunkowania polityki na społeczność lokalną oraz dobór odpowiedniego spektrum instrumentów najlepiej stymulujących rozwój społeczeństwa obywatelskiego i w konsekwencji działalność prorozwojową. Przeprowadzone postępowanie badawcze, mimo że uzupełniło w jakiejś części luki w empirii, stało się jednocześnie inspiracją do kolejnych pytań badawczych, które staną się zapewne przedmiotem dociekań w kolejnych podejmowanych przeze mnie pracach badawczych.

Praca zawiera walor oryginalności i stanowi wkład w rozwój nauk ekonomicznych, polegający m.in. na:

- uporządkowaniu wiedzy i pojęć odnoszących się do kapitału społecznego i jego pomiaru na gruncie rozważań ekonomicznych;
- uporządkowaniu wiedzy i pojęć odnoszących się do koncepcji społeczeństwa obywatelskiego;
- przedstawieniu koncepcji kapitału społecznego w ujęciu retrospektywnym, wskazujące na znacznie dłuższe zainteresowanie tą kategorią niż przyjmowane powszechnie w literaturze przedmiotu;
- oryginalnym wykorzystaniu modelowania równań strukturalnych do zidentyfikowania czynników i siły ich oddziaływania na kapitał społeczny i jego komponenty;
- zestawieniu krytycznych uwag pojawiających się w literaturze naukowej w odniesieniu do koncepcji kapitału społecznego;
- autorskiej propozycji zestawu wskaźników do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wiejskich;
- autorskiej propozycji kompleksowego modelu konceptualnego kapitału społecznego;
- identyfikacji czynników determinujących kapitał społeczny i jego komponenty w gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego;
- kompleksowej ocenie kapitału społecznego na poziomie lokalnym, na przykładzie województwa zachodniopomorskiego;
- udziale w budowaniu teoretycznych podstaw kapitału społecznego;
- uzupełnieniu literatury przedmiotu o badania empiryczne w ujęciu regionalnym.

Przeprowadzona diagnoza i ocena kapitału społecznego i jego komponentów również w aspekcie przestrzennym dostarczy informacji władzom samorządowym i decydom pomocnych i niezbędnych w kształtowaniu polityki społecznej czy formułowaniu efektywnej strategii rozwoju społeczno-gospodarczego na szczeblu lokalnym. Kluczowym zadaniem w rozwijaniu społeczeństwa obywatelskiego jest zastosowanie instrumentów zwiększających aktywność. Wyniki niniejszych badań wskazują, że najważniejszą barierą w jej zwiększaniu jest bierność lokalnej społeczności, której źródłem jest przekonanie o braku realnego wpływu na kształtowanie lokalnej polityki w sferze działań aktywności ekonomicznej i społecznej. Rezultaty przeprowadzonych badań mają więc wymiar poznawczy, metodyczny i użytkowy.

4. Opis pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

4.1. Zestawienie liczbowe osiągnięć naukowo-badawczych

Zestawienie liczbowe opracowań zrealizowanych w pracy naukowo-badawczej zawiera tabela 1. Spośród 62 prac 47 zrealizowałam samodzielnie, natomiast 15 we współautorstwie. Uczestniczyłam w ponad 40 międzynarodowych i krajowych konferencjach (34 wyodrębnionych tematycznie, ale niektóre zorganizowane w formule cyklu konferencji), na których wygłosiłam ponad 20 referatów.

Tabela 1. Zestawienie liczbowe osiągnięć w pracy naukowo-badawczej

Kategoria	Przed uzyskaniem stopnia doktora		Po uzyskaniu stopnia doktora		Razem
	autor	współautor	autor	współautor	
Oryginalne opublikowane naukowe prace twórcze, w tym:					
monografie naukowe			1		1
rozdziały w monografiach		1	10	3	14
artykuły naukowe w czasopiśmie z listy MNiSW	5		18	7	30
materiały konferencyjne	1		2		3
Publikacje książkowe i podręczniki		1		1	2
Ekspertyzy i opracowania			5	3	8
Inne	2				2
Web of Science				2*	2
Razem	8	2	36	16	62

*Publikacja Web of Science, jeszcze niewidoczna w bazie

Źródło: opracowanie własne

Mój dorobek naukowo-badawczy w ujęciu wskaźnikowym przedstawia się następująco:

- liczba publikacji naukowych w bazie:
  - Publish or Perish – 42
  - BazEcon – 23
- liczba cytowań publikacji naukowych według bazy:
  - Web of Science Core Collection - Cited Reference Search – 2
  - Publish or Perish – 63
  - BazEcon – 20
- indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy:
  - Publish or Perish – 5
  - BazEcon – 3

4.2. Problematyka badawcza

Z uwagi na to, iż od zawsze interesowały mnie zagadnienia ekonomiczne i wyjaśnianie mechanizmów funkcjonowania gospodarki, po ukończeniu liceum ekonomicznego kontynu-

owałam edukację w wybranym obszarze na studiach ekonomicznych. Po uzyskaniu magisterium rozpoczęłam pracę w Akademii Rolniczej na Wydziale Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej. W całym okresie pracy naukowej moje zainteresowania badawcze koncentrują się wokół czterech osi badawczych, które są wobec siebie komplementarne i implikują wykraczanie poza wąsko rozumiane obszary, a nawet pobudzają do odniesień interdyscyplinarnych. Są to:

1. **Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich oraz jego determinanty**
2. **Czynniki miękkie ze szczególnym uwzględnieniem istoty, możliwości kreowania i dychotomii (dualności) kapitału społecznego**
3. **Generatory rozwoju społeczno-gospodarczego i zmiana ich hierarchii w czasie**
4. **Mikro- i makroekonomiczne aspekty funkcjonowania gospodarki rynkowej**

W początkowym okresie moje badania dotyczyły funkcjonowania gospodarki oraz poszukiwania determinant jej rozwoju. Szans na progres, przynajmniej w skali mezoekonomicznej, upatrywałam w położeniu województwa zachodniopomorskiego, które może czerpać korzyści dzięki współpracy z krajami Europy Zachodniej, w tym przede wszystkim z Niemcami. Byłoby to wstępem i wprowadzeniem do przyszłej, ściślejszej współpracy w ramach jednej struktury – Unii Europejskiej. Efektem tych dociekań były publikacje: *Eksport, szansą na zdynamizowanie gospodarki polskiej i Współpraca transgraniczna pogranicza zachodniego szansą przybliżenia Polski do wymogów Unii Europejskiej* (poz. 3.2 i 3.1 załącznik 3). W tym czasie ze względu na profil Wydziału skoncentrowałam się na analizie ekonomicznej rolnictwa i obszarów wiejskich, a perspektywa członkostwa Polski w Unii Europejskiej ukierunkowała moje badania na ocenę perspektyw i szans **rozwojowych rolnictwa i obszarów wiejskich oraz jego determinant** (pierwszy obszar badawczy), koncentrując moją uwagę w okresie okołookcesyjnym na kontekście integracji Polski z Unią Europejską. Wyrazem tak zogniskowanych badań był artykuł dotyczący *Kosztów wejścia do Unii Europejskiej* i kolejny obejmujący także korzyści wynikające z akcesu odnoszące się wyłącznie do sektora rolnego – *Koszty i korzyści integracji gospodarki polskiej z Unią Europejską w sektorze rolnym* (poz. 3.3 i 1.1 załącznik 3). Efektem wskazanych powyżej zainteresowań badawczych ukierunkowanych na rolnictwo i obszary wiejskie była współpraca z Zachodniopomorskim Centrum Informacji Europejskiej (ZCIE) w Szczecinie. W jej wyniku powstała monografia pt. *Unia Europejska: konsekwencje integracji europejskiej dla rolnictwa zachodniopomorskiego* (poz. 1.3 załącznik 3), której współautorem był Pan Prof. dr hab. inż. Grzegorz Szychalski, a która została zrealizowana na zlecenie ZCIE w Szczecinie. W następnym roku uczestniczyłam w wyjeździe studyjnym do Danii i Holandii zorganizowanym i finansowanym ze środków spół-

dzielni Arla, polskiego producenta produktów nabiałowych. Celem wyjazdu było zapoznanie się z mechanizmem funkcjonowania i współdziałania producentów rolnych, podmiotów przetwórstwa oraz systemem współpracy realizowanej pomiędzy tymi podmiotami i ich funkcjonowaniem w łańcuchu żywnościowym. Stało się to inspiracją do analizy i oceny szans rozwoju i przetrwania zachodniopomorskich producentów rolnych po akcesie do UE w artykule *Rolnictwo województwa zachodniopomorskiego w kontekście wstąpienia do Unii Europejskiej* (poz. 1.5 załącznik 3). W poszukiwaniu różnych przejawów aktywności i jej skutków analizowałam (we współpracy) tendencje na rynku nieruchomości rolnych i kształtowanie ich cen w sąsiedztwie aglomeracji miejskiej (poz. 1.7 załącznik 3).

Z uwagi na dużą różnorodność warunków funkcjonowania i, w konsekwencji także, osiągniętych wyników prowadzonej produkcji rolnej wynikających z jej rodzaju (dział produkcji, rodzaj etc.) w następnej publikacji dokonałam oceny możliwych skutków integracji analizując produkcję roślinną, a dokładniej sektor zbożowy. Efektem przeprowadzonego bilansu kosztów i korzyści był artykuł zaprezentowany na pierwszym, w którym uczestniczyłam, Kongresie Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu pt. *Potencjalne skutki integracji gospodarki polskiej z Unią Europejską dla sektora zbożowego* (poz. 1.2 załącznik 3). Od tego momentu wysiłki badawcze skoncentrowałam właśnie na sektorze zbożowym, czego efektem były publikacje *Potencjał konkurencyjny polskiego sektora zbożowego na tle krajów Unii Europejskiej - wybrane aspekty* (poz. 1.4 załącznik 3). W 2003 roku przez kilka miesięcy uczestniczyłam, jako ekspert, w projekcie SAPARD finansowanym ze środków Unii Europejskiej, a wdrażanym przez Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA) w imieniu i na rzecz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). Był to projekt edukacyjny i szkoleniowy pt. *Efekty i doświadczenia z wdrażania Programu SAPARD realizowany na terenie kilku województw* (cz. IIA poz. 2 załącznik 4).

Praca naukowa koncentrowała się w tym czasie wokół potencjału ekonomicznego gospodarstw rolnych oraz stopnia ich konkurencyjności pozwalającej utrzymać się na rynku po akcesie Polski do UE (*Wybrane aspekty potencjału konkurencyjnego polskiego sektora zbożowego w aspekcie integracji z Unią Europejską* poz. 1.6 załącznik 3). Prowadziłam analizę porównawczą polskich gospodarstw rolnych zajmujących się produkcją roślinną dokonując oceny stopnia ich konkurencyjności w odniesieniu do analogicznych pod względem profilu działalności gospodarstw niemieckich. Celem prowadzonej analizy było określenie szans przetrwania i konkurencyjności na jednolitym rynku europejskim w aspekcie akcesu Polski do UE. Badania w tym zakresie zostały zwieńczone obroną pracy doktorskiej nt. *Konkurencyjność zachodniopomorskiego sektora produkcji zbóż* i uzyskaniem stopnia doktora nauk eko-

onomicznych w zakresie ekonomii. W tym okresie prezentowałam wyniki badań na konferencjach naukowych oraz w publikacjach, w tym również zleczanych przez instytucje publiczne. Proces integracji Polski z Unią Europejską implikował wiele zmian właściwie w każdej sferze funkcjonowania gospodarki. Sektorem, w którym te zmiany były szczególnie odczuwalne było rolnictwo, jednak wiele zmian dotyczyło także obszarów wiejskich. W związku z powyższym zaistniała pilna potrzeba dostosowania dokumentów strategicznych do nowych okoliczności. Byłam członkiem zespołu opracowującego dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego *Aktualizację Programu pn. Strategia Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Województwa Zachodniopomorskiego w latach 2002-2015* (cz. IIIH poz. 1 załącznik 4). Z uwagi na rangę dokumentu i niemal całkowitą zmianę warunków funkcjonowania rolnictwa i obszarów wiejskich, w konsekwencji akcesu Polski do struktur unijnych Strategia Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Województwa Zachodniopomorskiego w latach 2002-2015 została opracowana przez nasz zespół zupełnie od nowa. Na polu naukowym analizowałam koszty i korzyści związane z procesem integracji polskiej gospodarki z UE, które wystąpią w obszarze rolnictwa (poz. 1.9 załącznik 3). Na ostateczny bilans ma wpływ wiele czynników, dlatego analizowałam sektor rolny w kontekście potencjału, jakim dysponuje i warunków, jakie napotka. Efektem były publikacje *Nakłady inwestycyjne zachodniopomorskich producentów zbóż i Wyposażenie zachodniopomorskich gospodarstw rolnych w wybrane składniki kapitału rzeczowego*, a także *Wybrane czynniki plonowania zbóż w zachodniopomorskich gospodarstwach rolnych* (poz. 1.8, 1.10 i 1.11 załącznik 3).

Po akcesie Polski do Unii Europejskiej kontynuowałam analizę szans rozwojowych producentów rolnych szukając czynników determinujących wyniki gospodarowania i rozwój obszarów wiejskich w ramach grantu uczelnianego pt. *Sytuacja rolnictwa po włączeniu Polski w struktury Unii Europejskiej*. Przeprowadziłam wówczas ocenę potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych i analizę efektywności techniczno-ekonomicznej w zachodniopomorskim rolnictwie (poz. 1.12 i 1.13 załącznik 3). Wśród determinant, oprócz jakości gleb, ważną rolę pełniło wykształcenie, na co wskazały wyniki analizy przeprowadzonej w artykule *Wpływ wykształcenia producentów zbóż oraz jakości gleb na wielkość plonów w województwie zachodniopomorskim* (poz. 1.14 załącznik 3). W artykule współautorskim turystyka wiejska została przedstawiona, jako alternatywa, która w Polsce może stanowić szansę rozwoju i zatrudnienia na obszarach dotkniętych upadkiem tradycyjnego rolnictwa (poz. 1.15 załącznik 3). Dalsze poszukiwania możliwości rozwojowych znalazły odzwierciedlenie w publikacji *Aktywność czy bierność na obszarach wiejskich w województwie zachodniopomorskim*, w której analizowałam frekwencję wyborczą mieszkańców województwa zachodniopomorskie-

go na tle kraju w latach 2001-2014, zestawiając ją także z aktywnością na rzecz lokalnej społeczności (poz. 1.16 załącznik 3). Konkluzje wskazywały raczej na bierność niż aktywność, której wyniki były niższe niż średnie dla kraju. Pragmatyczne efekty wiedzy i prowadzonych badań wykorzystalam w ekspertyzie przygotowanej na potrzeby badania ewaluacyjnego pn. *Ocena wpływu inwestycji realizowanych w ramach wybranych programów operacyjnych w perspektywie 2007-2013 na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w województwie lubuskim*, której zleceniodawcą był Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego (cz. III, poz. 4 załącznik 4).

Analizy w tym obszarze badawczym pozwoliły wyciągnąć wnioski o relatywnie dobrej kondycji konkurencyjnej gospodarstw rolnych, zwłaszcza gospodarstw zachodniopomorskich o relatywnie korzystnej średniej powierzchni. Pewnym ograniczeniem była niewystarczająca wiedza na temat zasad funkcjonowania WPR. Konkluzje wskazały również na konieczność wypełnienia pustki instytucjonalnej, gdyż bez stowarzyszeń lokalnych, organizacji producenckich, spółdzielni itp. rolnicy pozbawieni są reprezentacji i tym samym możliwości współdecydowania o ważnych dla siebie sprawach. Ponadto w coraz większym stopniu o rozwoju społeczno-gospodarczym decydują endogeniczne czynniki obszarów wiejskich, wśród których należy wymienić ich potencjał własny, czyli zespół czynników wynikający z lokalizacji gminy, ale coraz częściej z cech lokalnej społeczności.

Analiza determinant konkurencyjności, generatorów i barier rozwoju zwróciła moją uwagę na proces rozwoju gospodarczego, co znalazło odzwierciedlenie w tematyce publikacji odnoszących się do rozwoju lokalnego, regionalnego, obszarów wiejskich etc. Ten kontekst rozszerzył zakres moich badań, które wyszły poza ramy rolnictwa. Jednak kategoria rozwoju, w który już z definicji wpisana jest dynamika, wzbudziła moje zainteresowanie mechanizmem ewoluowania gospodarek i permanentnymi zmianami w przyczynach, źródłach i przejawach tego rozwoju. Badania literatury przedmiotu i refleksje dotyczące analizy rozwoju sprawiły, że rozwój zaczęłam rozpatrywać w szerszym kontekście, nie tylko gospodarczym, ale również społecznym. Pozwoliło to dostrzec zmiany w zestawie kluczowych czynników rozwoju i przesuwanie punktu ciężkości z czynników mających już ugruntowaną pozycję w teorii ekonomii tj. praca, ziemia, kapitał w kierunku mniej znanych i, właściwie pod względem badawczym, dopiero odkrywanych tzw. czynników miękkich.

Ten obszar badawczy nazwałam **Czynniki miękkie ze szczególnym uwzględnieniem istoty, możliwości kreowania i dychotomii (dualności) kapitału społecznego** (drugi obszar badawczy). Słabe wyniki zasobów kapitału społecznego, zaczerpnięte z Diagnozy Społecznej, w porównaniu z krajami europejskimi stały się podstawą do diagnozy i oceny zasobności pol-

skiej gospodarki w ten zyskujący na znaczeniu czynnik. W artykule *Bariery i możliwości generowania kapitału społecznego na obszarach wiejskich w Polsce* przedstawiłam zestawienie ograniczeń i sposobów budowania kapitału społecznego (poz. 2.1 załącznik 3). W tym zakresie dokonałam identyfikacji hamulców i możliwości rozwoju obszarów wiejskich. Konkluzje wskazywały, że świadome pobudzanie lokalnej aktywności stanowi podstawę rozwoju społeczno-gospodarczego regionów. Taką szansę na obszarach wiejskich stwarzają podmioty ekonomii społecznej, których ukierunkowanie na działania społeczne, dzięki zakorzenieniu i więziom z lokalną społecznością, może przewyciężyć bierność małych społeczności i włączyć w proces kształtowania własnej przyszłości (*Istota ekonomii społecznej*, poz. 2.6 załącznik 3). Podobne konkluzje sformułowałam w publikacjach, w których kapitał społeczny rozpatrywałam, jako czynnik rozwoju lokalnego i obszarów wiejskich, w ramach realizowania grantu na badania własne pn. *Kapitał społeczny wsi a poziom rozwoju polskich obszarów wiejskich* (poz. 2.2 i 2.3 załącznik 3). Kapitał społeczny uważam za istotną determinantę – nawet, jeśli nie bieżącego – rozwoju, to determinantę rozwoju w perspektywie zaledwie kilku, najwyżej kilkunastu, lat. Biorąc pod uwagę długą perspektywę budowania kapitału społecznego, zaniechanie kształtowania warunków jego rozwoju dziś, może być dotkliwie odczuwane w najbliższej przyszłości, co ujęłam w artykułach *Deficyt kapitału społecznego zwiastunem nadchodzących kłopotów* i *Kapitał społeczny a gospodarka oparta na wiedzy oraz Poziom kapitału społecznego, jako bazy przyszłego rozwoju regionalnego w wybranych gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego* (poz. 2.4, 2.5 i 2.9 załącznik 3). Konkluzje zawarte w tym pierwszym artykule wzbudziły duże zainteresowanie w środowisku pozaekonomicznym, czego efektem było zaproszenie mnie, jako prelegenta, na Kongres Nauk Sądowych organizowany dla ponad tysiąca uczestników. Artykuł *Deficyt kapitału społecznego zwiastunem nadchodzących kłopotów* został zamieszczony na stronie internetowej Kongresu z prośbą o zapoznanie się z jego tezami. Problemy z pomiarem kapitału społecznego, i w konsekwencji z jego zgodnymi z rzeczywistością wynikami uwidocznionymi w statystyce stały się podstawą napisania artykułu *Formalny i nieformalny obraz kapitału społecznego na obszarach wiejskich w Polsce w świetle dostępnych wyników badań* (2.7 załącznik 3). A jego następstwem było poszukiwanie wyznaczników kapitału społecznego w zestawieniu z danymi dotyczącymi kraju (2.8 i 2.11 załącznik 3). W ten obszar moich zainteresowań badawczych wpisuje się też monografia naukowa pt. *Kapitał społeczny w gminach wiejskich. W kierunku społeczeństwa obywatelskiego*, wskazana przeze mnie do oceny jako osiągnięcie naukowe (poz. I załącznik 3). Podejmowałam problematykę roli i znaczenia kapitału społecznego w budowaniu dobrobytu czy to w aspekcie wzrostu gospodarczego czy kształtowania spójności

społecznej. Wyrazem tego były artykuły *Ważkość kapitału społecznego w kształtowaniu spójności społecznej* i *Zaangażowanie lokalnej społeczności w sprawy gminy* (2.10 i 2.15 załącznik 3). Przeprowadzone w gminach wiejskich województwa zachodniopomorskiego badania zapoczątkowały analizę kapitału społecznego pod względem cech, które mogą go determinować. Rozpatrywałam zatem kapitał społeczny według kryterium wieku, dochodów i wykształcenia (poz. 2.12, 2.13 i 2.14 załącznik 3). Najważniejsze konkluzje w ramach tego obszaru badawczego dotyczą wciąż słabo rozpoznanej kategorii kapitału społecznego i problemów z pomiarem utrudniających generowanie ścieżek jego rozwoju. Ważnym spostrzeżeniem płynącym z badań jest istnienie korelacji między poziomem i jakością kapitału społecznego a poziomem wykształcenia, wiekiem mieszkańców, zaufaniem czy liczebnością społeczności, co pomoże uelastyczyć i dopasować działania kreujące kapitał społeczny.

W obszarze, który nazwałam **Generatory rozwoju społeczno-gospodarczego i zmiany hierarchii w czasie** (trzeci obszar badawczy) powstały publikacje ukierunkowane na poszukiwanie czynników determinujących rozwój ekonomiczny. Przywołanie badań potwierdzających oddziaływanie kapitału społecznego na tempo wzrostu PKB zaprezentowałam w artykułach *Kapitał społeczny w warunkach zmieniającej się koniunktury* i *Rola kapitału społecznego w zarządzaniu rozwojem lokalnym* (poz. 3.4 i 3.11 Załącznik 3). Powiązanie kapitału społecznego z rozwojem gospodarczym ma charakter sprzężenia zwrotnego, tzn. kapitał społeczny generuje wzrost gospodarczy, ale wahania koniunktury wpływają również na kapitał społeczny. Konkluzje zestawione w artykule wskazują, że znaczenie kapitału społecznego dla rozwoju społeczno-gospodarczego zmienia się wraz z koniunkturą danego kraju, przy czym pomostowy kapitał społeczny ma duże znaczenie w gospodarkach bogatych, natomiast w ubogich ważniejszy dla rozwoju okazuje się kapitał ludzki w obszarze wykształcenia oraz inteligencji. Duży wpływ na pogorszenie koniunktury w krajach europejskich miała utrata zaufania, głównie do instytucji bankowych, w wyniku kryzysu w sektorze finansowym. Doprowadziło to także do erozji kapitału społecznego. Wyczerpywanie tanich generatorów wzrostu w gospodarkach wysokorozwiniętych wymusiło poszukiwanie nowych możliwości utrzymania *prosperity*. Przeglądu instrumentów polityki rozwojowej wskazujących na zmianę struktury instrumentarium dokonałam w artykułach *Ewolucja podstawowych czynników wzrostu gospodarczego - w kierunku nowego paradygmatu* i *Social capital as One of Determinants in Managing Local Development oraz Soft factors of local development* (poz. 3.6-3.8 załącznik 3). Doceniając znaczenie ekonomii społecznej w gospodarce i funkcjonowaniu społeczeństwa obywatelskiego nakreśliłam rolę jej podmiotów m.in. w artykule *Rola podmiotów ekonomii społecznej w stymulowaniu rozwoju lokalnego* oraz zainicjowałam i sformułowałam

treści do wprowadzonego do programu studiów przedmiotu Ekonomia społeczna (poz. 3.5 załącznik 3). Moje zainteresowanie mechanizmami rozwoju społeczno-gospodarczego znalazło utylitarny wymiar w ekspertyzie przygotowanej przeze mnie na potrzeby badania ewaluacyjnego nt. *Analiza i ocena pozakonkursowego trybu wyboru projektów* związanego z realizacją Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013, zrealizowanego na zlecenie Instytucji Zarządzającej Lubuskim Regionalnym Programem Operacyjnym (cz. III pkt 3 załącznik 4). W tym samym roku zostałam zaproszona w roli eksperta do opracowania na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego *Ewaluacji ex-ante Strategii Rozwoju Kraju 2020* (cz. III pkt 2 załącznik 4). Artykuł *Dwukierunkowa zależność pomiędzy kapitałem ludzkim i kapitałem społecznym w kontekście wzrostu gospodarczego* był swoistym przeglądem literatury dotyczącej związków kapitału społecznego i kapitału ludzkiego oraz ich oddziaływania na wzrost gospodarczy (poz. 3.9 załącznik 3). Stanowił wstęp do zaznaczenia w kolejnych publikacjach roli kapitału społecznego w kreowaniu innowacyjności, co znalazło odzwierciedlenie w analizach zależności między szeroko rozumianym kapitałem społecznym lub jego komponentami a innowacyjnością. Wspólnie z pracownikami naukowymi Wydziału Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu Zielonogórskiego analizowałam wagę współpracy i kapitału społecznego w kreowaniu innowacyjności (poz. 3.10 załącznik 3). Przedmiotem naszych dociekań była też próba poszukiwania kierunków, siły i różnic w oddziaływaniu zbliżenia przestrzennego i relacji na aktywność innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce (*Zbliżenie geograficzne a relacyjne w obrębie sektora a innowacyjność przemysłu w Polsce* (poz. 3.12 załącznik 3). W wyniku przeprowadzonych analiz dotyczących związków między relacjami i przestrzenią geograficzną a wybranymi aspektami działalności innowacyjnej, sformułowaliśmy wiele wniosków, czasami nawet kontrowersyjnych w kontekście doświadczeń innych badaczy i krajów. Przyjęte zmienne determinowały aktywność innowacyjną badanych przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce. Oznaczało to, że lokalizacja i utrzymywane relacje w sektorze mają znaczenie, ale w zależności od tego, czego dotyczą, zarówno siła, jak i kierunek oddziaływania są różne. Do współpracy w zakresie innowacji z innym podmiotem dochodzi najczęściej, gdy utrzymywane są bliskie lub dobrosąsiedzkie interakcje z odbiorcami. W krajowym systemie przemysłowym zbliżenie przestrzenne między uczestnikami sektora i relacje tam utrzymywane mają heterogeniczną naturę z punktu widzenia ich wpływu na aktywność innowacyjną przedsiębiorstw tam zlokalizowanych. Wyniki przeprowadzonych analiz pozwoliły stwierdzić, że geografia częściej, ale relacje silniej determinują aktywność innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce. Uważając, że efekty pracy naukowej powinny mieć wymiar pragmatyczny swoją wiedzę wykorzystałam także w bada-

niach ewaluacyjnych i raportach wymienionych w załączniku 4, cz. II H. pkt 5 i 6. Konkluzje sformułowane w ramach niniejszego obszaru badawczego koncentrują się na potrzebie rozwijania kapitału społecznego, jako niezbędnego czynnika przyszłego rozwoju społeczno-gospodarczego. Czynnika, którego nie można wykreować w krótkim czasie i który w gospodarce wysokorozwiniętej, do której pretenduje Polska, nie ma bliskich substytutów.

W obszarze moich zainteresowań leżą także zagadnienia mikro-, mezo- i makroekonomiczne, czego odzwierciedleniem jest moja aktywność w obszarze dydaktyki (m.in. prowadzę lub prowadziłam kluczowe przedmioty na kierunku Ekonomia tj. mikroekonomia, mezoekonomia, makroekonomia) i powiązań z gospodarką. Szczegółowe zagadnienia z obszaru **Mikro- i makroekonomicznych aspektów funkcjonowania gospodarki rynkowej** (czwarty obszar badawczy) były bazą publikacji *Mikroekonomia. Pojęcia, prawa, dylematy* przygotowanej we współautorstwie z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Szczecińskiego i Wyższej Szkoły Bankowej (poz. 4.1 załącznik 3). Znalazły się tam podstawowe modele mikroekonomiczne i teorie ekonomiczne głównego nurtu. Problematykę zagadnień ekonomicznych warunkujących funkcjonowanie gospodarki w ujęciu komparatywnym podejmowałam też w innych publikacjach (poz. 4.2-4.8 załącznik 3). Użyteczność posiadanej wiedzy ekonomicznej mogłam sprawdzić uczestnicząc, jako członek, w pracach Komisji Oceny Wniosków współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. W 2014 roku odbyłam staż w Dziale Koordynacji Badań, Controllingu i Transferu Technologii Instytutu Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu. Efektem tej współpracy było kilkuletnie zaangażowanie w prace wynikające z realizowania projektu badawczego pt. *PLANTI-NOVA – system wdrażania wyników prac badawczych* współfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju realizowanego w ramach fazy B Programu SPIN-TECH (cz. II G pkt 1 załącznik 4). Mój udział polegał na ocenie ekonomicznej projektów służących komercjalizacji dóbr intelektualnych IWNIRZ, analizie założeń ekonomicznych w procesie wyceny tych dóbr, rozpoznawaniu potrzeb rynku, pomocy w pozyskiwaniu ekspertów branżowych z obszaru nauki i biznesu. Analizę wycinka rzeczywistości gospodarczej przeprowadziłam także realizując dwie zlecone przez Urzędy Marszałkowskie ekspertyzy. Pierwsza wykonana na potrzeby raportu dotyczącego handlu zagranicznego i bezpośrednich inwestycji zagranicznych, druga z kolei dotyczyła oddziaływania projektów realizowanych w ramach RPO i została zrealizowana na potrzeby badania dotyczącego ewaluacji wpływu projektów realizowanych w RPO WD (cz. II H pkt 7-8 załącznik 4). Zainteresowanie czynnikami miękkimi i ich wpływem na funkcjonowanie poszczególnych elementów systemu społeczno-gospodarczego zwróciły moją uwagę na wymiar mikroekonomiczny. Wspólnie z dr Sylwią Gołąb realizuje-

my badania skoncentrowane na miękkich aspektach i czynnikach podejmowanych przez ludzi działań, uważając że motywy zachowań gospodarczych i zawodowych, czy szerzej ekonomicznych, mają podłoże psychologiczne. Ta problematyka została poruszona w dwóch uzupełniających się publikacjach dotyczących satysfakcji z pracy *Satysfakcja z pracy a motywacja do podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Doniesienia wstępne z badań*, i *Well-being as experienced in the context of an organisation and motivation to improve professional qualifications* (poz. 4.9 i 4.10 załącznik 3). Weryfikujemy w nich relację między satysfakcją z pracy i jej poszczególnymi wymiarami a motywacją do podejmowania dodatkowej aktywności edukacyjnej. Wyniki badania wskazały, że istnieje związek między niektórymi wymiarami dobrego samopoczucia w pracy i motywacją do podjęcia dodatkowych działań edukacyjnych. Przedstawiony w nich aspekt podejmowania działalności edukacyjnej nie wyczerpuje wszystkich motywów, w związku z czym w kolejnych przygotowywanych przez nas opracowaniach odnosimy się do innych wymiarów motywacji do podjęcia dodatkowej działalności edukacyjnej. Rozpatrujemy w nich inne czynniki determinujące podnoszenie kwalifikacji tj. źródła finansowania, dostępność szkoleń i wielkość przedsiębiorstwa.

4.3. Uczestnictwo w programach europejskich oraz innych programach międzynarodowych i krajowych

Przed akcesem Polski do Unii Europejskiej aktywnie włączyłam się w proces analizowania jego skutków w kontekście obszarów wiejskich. Podjęłam również działania zmierzające do podnoszenia wiedzy społeczności wiejskiej na temat integracji, gdyż jej brak, w mojej opinii, stanowił główne źródło negatywnych ocen tego procesu i strachu – zwłaszcza ze strony mieszkańców wsi przed integracją. Niewiedza była też ważną przeszkodą w płynnej integracji i osiągnięciu możliwie największych korzyści z tego procesu. Dlatego we współpracy z Urzędem Komitetu Integracji Europejskiej wzięłam udział w Programie Informowania Społeczeństwa nt. Integracji Polski z Unią Europejską (cz. II A pkt 1 załącznik 4). W ramach projektu napisałam we współautorstwie z Panem Prof. dr. hab. inż. Grzegorzem Spychalskim monografię pt. Unia Europejska. Konsekwencje integracji europejskiej dla rolnictwa zachodniopomorskiego.

Tematyka integracji europejskiej była także wiodącym zagadnieniem w kolejnym Programie, w którym uczestniczyłam, a który również miał edukować i przybliżać korzyści wynikające z integracji i to już w okresie przedakcesyjnym. Dotyczył Programu SAPARD i polegał na przeprowadzeniu cyklu wykładów podczas konferencji nt. wdrażania Programu SAPARD w okresie kilku miesięcy. Środki finansowe pochodziły z Unii Europejskiej, a orga-

nem wdrażającym była Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA) działająca w imieniu i na rzecz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). Koordynatorem programu był dr hab. inż. Józef Kania, prof. UR w Krakowie. Tematem projektu, który miał charakter edukacyjny i szkoleniowy były Efekty i doświadczenia z wdrażania Programu SAPARD. W projekcie pełniłam funkcję eksperta i uczestniczyłam w tej roli w szkoleniach na terenie kilku województw (cz. II A pkt. 2 załącznik 4)

4.4. Członkostwo w organizacjach i towarzystwach naukowych

Kondycję społeczeństwa obywatelskiego weryfikuję także od wewnątrz poprzez członkostwo w Stowarzyszeniu Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu niemal od początku mojej pracy zawodowej. Jestem również członkiem komisji rewizyjnej w Stowarzyszeniu Kobiety Nauki POLSENA aktywnie działającym na rzecz wspierania kobiet w nauce. W ramach działalności stowarzyszenia organizowane były spotkania z pracownikami naukowymi z krajów europejskich m.in. Grecji czy Hiszpanii. Doceniając rolę kapitału społecznego współtworzyłam, będąc także jego wiceprezesem, Stowarzyszenie Rozwoju Kapitału Społecznego EUROTRUST skupiające w swoich szeregach osoby z różnych środowisk m.in. naukowego, instytucji publicznych, rolnictwa, jednostek samorządowych itp.

4.5. Staże w ośrodkach naukowych i udział w projektach badawczych

Od lipca do września 2014 r. odbyłam staż w Dziale Koordynacji Badań, Controllingu i Transferu Technologii Instytutu Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu. Po jego zakończeniu kontynuowałam współpracę w ramach Projektu *PLANTINOVA – system wdrażania wyników prac badawczych*, realizowanego w ramach fazy B Programu SPINTECH. Organem przyznającym fundusze na realizację niniejszego projektu było Narodowe Centrum Badań i Rozwoju. Mój udział polegał na ocenie ekonomicznej projektów służących komercjalizacji dóbr intelektualnych IWNiRZ. Przez kilka lat dokonywałam analizy założeń ekonomicznych w procesie wyceny tych dóbr, rozpoznawałam potrzeby rynku, pomagałam w pozyskiwaniu ekspertów branżowych z obszaru nauki i biznesu. W następnym latach uczestniczyłam też w badaniach rynku przy wprowadzaniu na rynek nowych produktów.

Ponadto realizowałam projekty badawcze uczelniane ukierunkowane na ocenę *Sytuacji rolnictwa po włączeniu Polski w struktury Unii Europejskiej*, a następnie do obszaru badawczego włączałam *Kapitał społeczny na obszarach wiejskich* i *Kapitał społeczny wsi a poziom rozwoju polskich obszarów wiejskich*. W 2009 r. składałam też wniosek do MNiSW pt. *Kapitał społeczny wsi a poziom rozwoju gospodarczego polskich obszarów wiejskich*.

Wynikiem realizacji wymienionych projektów były publikacje naukowe, a przeprowadzone analizy pozwoliły wyłonić i zidentyfikować pewne niedostatki w literaturze przedmiotu związane z kapitałem społecznym. Stały się więc wstępem do sformułowania problemu badawczego, pytań badawczych i hipotez postawionych w monografii wskazanej jako osiągnięcie naukowe.

4.6. Wykonane ekspertyzy lub inne opracowania na zamówienie

Powiązanie biznesu z pracą naukową w obszarze rolnictwa przejawiało się także we współpracy z producentem produktów nabiałowych, w ramach której uczestniczyłam w wyjeździe do Danii i Holandii. Celem wyjazdu było zapoznanie się z funkcjonowaniem w UE dużych producentów rolnych i zasad ich współpracy z przedsiębiorstwami przetwórstwa oraz skonfrontowanie z mechanizmami współpracy na linii producent – przetwórcą istniejącymi w Polsce. Efektem wyjazdu było sformułowanie wniosków o charakterze prorozwojowym na potrzeby opracowywanej w kontekście akcesu do UE polityki rozwojowej spółdzielni.

Duża część mojego dorobku dotyczy opracowań o charakterze strategicznym i ewaluacyjnym ukierunkowanych na wspieranie prowadzonej polityki lokalnej, regionalnej czy krajowej. Zmiany w ustawodawstwie krajowym, a przede wszystkim wstąpienie w struktury UE implikowało potrzebę aktualizacji dokumentów strategicznych. Wobec powyższego opracowywałam, w ramach powołanego zespołu ekspertów, *Aktualizację Programu pn. Strategia Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Województwa Zachodniopomorskiego w latach 2002-2015* (poz. 1 załącznik 4). Prace, w które byłam zaangażowana wymagały dokonania diagnozy rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rynków rolnych w województwie zachodniopomorskim, uwzględniającej szersze otoczenie wsi i rolnictwa (w tym: globalne trendy rozwojowe, nowe koncepcje rozwoju obszarów wiejskich). Ponadto uwzględniłam w nich kompleksowe opracowanie społeczno-gospodarczych uwarunkowań rozwoju wsi zachodniopomorskiej. Wraz z całym zespołem przeprowadziliśmy średniookresową prognozę rozwoju obszarów wiejskich oraz rolnictwa i rynków rolnych, leśnictwa i rybactwa. Dokonałiśmy oceny stopnia realizacji zapisów Programu obowiązującego do czasu opracowania aktualizacji, a następnie przeprowadziliśmy pełną analizę SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) obszarów wiejskich województwa oraz branż rolniczej i przetwórstwa, leśnej i rybacciej. Na podstawie zaktualizowanych części Programu (diagnozy, prognozy i analizy SWOT) opracowaliśmy kierunki działań strategicznych wpisujące się w cele strategiczne i operacyjne spójne z dokumentami nadrzędnymi: krajową Strategią Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa na lata 2007-2013, zaktualizowaną Strategią Rozwoju Województwa Zachodniopo-

morskiego oraz Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego. Na koniec w ramach prac mojego zespołu zaktualizowaliśmy listę wskaźników określających stopień realizacji Programu w odniesieniu do poszczególnych celów, jak również sposób monitorowania przyjętych wskaźników.

Do opracowania *Ewaluacji ex-ante Strategii Rozwoju Kraju 2020* (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego) zostałam zaproszona w roli eksperta (poz. 2 załącznik 4). Miałam ocenić opracowaną strategię w różnych wymiarach i odnieść się do poszczególnych jej aspektów. Ewaluacja dotyczyła obszarów strategicznych, a wśród nich sprawne i efektywne państwo, konkurencyjna gospodarka i spójność społeczna i terytorialna, jak również celów i priorytetowych kierunków interwencji.

W kolejnym badaniu ewaluacyjnym pn. *Analiza i ocena pozakonkursowego trybu wyboru projektów* (poz. 3 załącznik 4) brałam udział jako ekspert w ocenie efektywności i użyteczności pozakonkursowej ścieżki wyboru projektów w kontekście realizacji celów Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013 (LRPO) oraz tempa wydatkowania środków. Projekty dotyczyły wydatków na szeroko rozumianą infrastrukturę, w związku z czym w ekspertyzie dużo uwagi poświęciłam potencjalnym efektom mnożnikowym, włączając w ocenę także odniesienia do kapitału społecznego.

Głównym celem kolejnego badania, w którym brałam udział była ocena efektywności podejmowanych działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w województwie lubuskim w latach 2007-2012 na podstawie Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013. W ramach tego opracowania należało również ocenić wpływ realizowanych działań na zmniejszanie marginalizacji i peryferyzacji obszarów wiejskich województwa lubuskiego (poz. 4 załącznik 4), dokonać analizy stanu rozwoju województwa lubuskiego i działań podejmowanych na obszarach wiejskich po 2007 r. Wśród szczegółowych celów była również ocena stopnia wdrożenia działań skierowanych na obszary wiejskie w ramach LRPO, PROW i PO KL w latach 2007-2013 oraz ocena komplementarności wsparcia i przeobrażeń dokonanych na obszarach wiejskich dzięki realizacji projektów.

Przygotowałam również na potrzeby badań ewaluacyjnych opracowania i raporty dotyczące szeroko rozumianej oceny ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego w kontekście rozwoju aktywności społecznej, potencjału gospodarczego, rolnictwa czy wykorzystania funduszy unijnych. Rekomendacje dotyczyły m.in. podejmowania działań na rzecz wspierania inicjatyw innowacyjnych i wykorzystania relatywnie wysokiego (w porównaniu do innych województw Polski Wschodniej) stopnia nasycenia organizacjami

pozarządowymi, utrzymania tego stanu i jego dalszego rozwoju przez wspieranie finansowe i niefinansowe organizacji pozarządowych, angażowanie ich w działania na rzecz społeczności lokalnych (poz. 5, 6 i 8 załącznik 4). Skutki wykorzystania funduszy unijnych są widoczne, ale niewspółmierne do nakładów z uwagi m.in. na kryzys finansowy. Absorpcja środków uruchomiła jednak mechanizmy prorozwojowe, choć w nowej perspektywie należy usprawnić system wsparcia rolnictwa i przedsiębiorczości.

Ekspertyza na potrzeby badania dotyczącego *Ewaluacji wpływu projektów realizowanych w RPO WD (...)* (poz. 7 załącznik 4) dotyczyła szeroko rozumianej gospodarki opartej na wiedzy i sformułowaniu rekomendacji dotyczących okresu programowania funduszy 2014–2020, w tym identyfikacji preferowanych typów projektów. Efektem było też wskazanie beneficjentom oraz Instytucji Zarządzającej RPO WD tzw. dobrych praktyk, które w najlepszym możliwym stopniu przyczynią się do zaspokojenia potrzeb regionu w kontekście rozwoju społeczeństwa informacyjnego, a w konsekwencji do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego.

Jestem także recenzentem *Zeszytów Naukowych Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Społecznej w Ostrołęce*.

4.7. Aktywny udział w konferencjach

Oprócz działalności naukowej przejawiającej się w publikacjach i realizowaniu różnego rodzaju opracowań i ekspertyz na zlecenie instytucji publicznych prezentowałam wyniki swoich badań na konferencjach naukowych (cz. I C załącznik 4). Duże zainteresowanie i pogłębioną dyskusję, potwierdzającą słuszność podejmowanych przeze mnie badań, wzbudzały wystąpienia na Kongresach SERiA. A rola kapitału społecznego w szeroko rozumianym rozwoju obszarów wiejskich jest już na tyle znacząca, że na konferencji SERiA w 2017 r. w Bydgoszczy wyodrębniono sekcję, w której temat przewodni wkomponowano kapitał społeczny. Podobnie podczas Jubileuszowej Konferencji na Wydziale Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie w 2018 r. wygłaszałam referat dotyczący kapitału społecznego na obradach w sekcji tematycznie związanej z kapitałem społecznym. Dużym wyróżnieniem było dla mnie zainteresowanie moim artykułem opublikowanym w *Acta Scientiarum Polonorum* pt. *Deficyt kapitału społecznego zwiastunem nadchodzących kłopotów*, którego treść zainspirowała przedstawicieli nauk prawnych do wprowadzenia zagadnienia kapitału społecznego do programu obrad I Kongresu Nauk Sądowych, na który zostałam zaproszona. Treść mojego artykułu została również zamieszczona na stronie Kongresu. Oprócz konferencji, w których brałam czynny udział prezentując tezy i wnioski zawarte w artykułach, uczestniczyłam też w

wielu konferencjach, podczas których, nawet jeśli nie wygłaszałam referatu, to z uwagi na zainteresowania badawcze aktywnie uczestniczyłam w dyskusjach. Między innymi systematycznie brałam udział w organizowanych w Szczecinie konferencjach z cyklu Region i włączałam się w dyskusje na tematy dotyczące kondycji polskiego rolnictwa w perspektywie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (cz. I B poz. 2 załącznik 4). W kolejnych latach brałam udział w debacie formułując pytania i konkluzje dotyczące współpracy przygranicznej i jej wpływu na rozwój regionalny (cz. I B poz. 3 załącznik 4), a w 2002 r. w dyskusji z Prelegentem prof. J. Hausnerem podejmowałam zagadnienie organizacji pozarządowych i ich roli w dialogu społecznym (cz. I B poz. 4 załącznik 4). W następnym roku zainicjowałam dyskusję dotyczącą przygotowania województwa zachodniopomorskiego do absorpcji środków unijnych w kontekście rozwoju obszarów wiejskich (cz. I B poz. 5 załącznik 4). W kolejnych konferencjach z tego cyklu wskazywałam w dyskusji, że w województwie zachodniopomorskim, w którym bezrobocie ma w dużym stopniu charakter strukturalny, zwłaszcza na obszarach wiejskich, turystyka może być ważnym kierunkiem jego ograniczania (cz. I B poz. 6 załącznik 4). W czasie konferencji Region 2006 dużą wagę przywiązywałam już do czynników miękkich w rozwoju regionalnym, dlatego włączałam się w dyskusję na temat wspierania aktywności społeczności lokalnej. W konferencjach organizowanych przez Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu mój głos w dyskusji dotyczył kapitału społecznego, a także roli zaufania w podejmowaniu współpracy, co potwierdzała w dyskusjach panelowych na podstawie własnych obserwacji i badań również Pani Profesor Krystyna Krzyżanowska. Bardzo ważna była dla mnie możliwość uczestniczenia w seminariach naukowych Katedry Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw SGGW w Warszawie, które pozwalają rozwijać warsztat badawczy. Na kilku spotkaniach prezentowałam założenia pracy badawczej, dyskutowałam o zagrożeniach związanych z kategorią kapitału społecznego w kontekście realizowanych badań i otrzymałam wiele cennych sugestii, które miały wpływ na ostateczny kształt przedstawionej do oceny monografii. W konferencjach cyklicznych dotyczących Dydaktyki w naukach ekonomicznych odnosiłam się w dyskusjach do wiedzy i ciekawości wykazywanej przez studentów kierunków ekonomicznych, które w konsekwencji przekładają się na decyzje podejmowane przez absolwentów po ukończeniu studiów. Dyskusja i wystąpienia Prelegentów podczas konferencji *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014–2020*, zainspirowały mnie do zweryfikowania możliwości przetrwania gospodarstw rolnych, które przeprowadziłam w artykule Efektywność techniczno-ekonomiczna gospodarowania zachodniopomorskich producentów zbóż. Mój udział w dyskusjach konferencyjnych (panelowych) zawsze dotyczył kwestii obszarów wiejskich i możliwości poprawiania dobro-

bytu ich mieszkańców, albo poprzez instrumenty bezpośredniego oddziaływania na rozwój lokalny i regionalny (fundusze unijne, jakość infrastruktury itp.), albo – częściej – odwołania się do czynników endogenicznych tkwiących w społeczności lokalnej tj. oddolnych inicjatyw, zaangażowania, poczucia osobistego wpływu na decyzje władz. Ważnym aspektem dyskursu prowadzonego podczas obrad w tym kontekście było zaufanie, które – jak wskazywały konkluzje w większości dyskusji – okazywało się kluczowe na każdym szczeblu i w każdej poruszanej płaszczyźnie badawczej. Dyskusje podczas konferencji były zawsze inspirujące i pobudzały moją ciekawość badawczą, często były także wskazówką dotyczącą tematów potencjalnych publikacji.

5. Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne i w zakresie popularyzacji nauki

5.1. Działalność dydaktyczna

W obszarze dydaktyki moja aktywność koncentruje się na edukacji ekonomicznej, która jest w mojej ocenie niezbędna w każdej sferze życia (prywatnego, zawodowego, społecznego). Prowadzę zajęcia dydaktyczne, wykłady i audytoria, zarówno na pierwszym, jak i drugim stopniu studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, które są kluczowe na kierunku Ekonomia. Najważniejsze z nich to mezoekonomia i makroekonomia, ekonomia gospodarcza, historia myśli ekonomicznej, ekonomia społeczna. Na kierunku Zarządzanie prowadzę podstawy makroekonomii. Pozostałe przedmioty to: ekonomia menedżerska, podstawy makroekonomii, polityka gospodarcza, międzynarodowe stosunki gospodarcze, teorie rozwoju gospodarczego, sektor społeczny w gospodarce, zarządzanie projektami, transport i spedycja, ekonomika transportu, rolnictwo w aspekcie integracji z Unią Europejską, rozwój obszarów wiejskich po akcesji do Unii Europejskiej, metodologia badań naukowych. Doświadczenie dydaktyczne rozwijałam także prowadząc zajęcia w Wyższej Szkole Bankowej i Wyższej Szkole Integracji Europejskiej.

Od początku istnienia studiów podyplomowych pn. *Rolnictwo w warunkach zrównoważonego rozwoju*, realizowanych na Wydziale Biotechnologii i Hodowli Zwierząt prowadziłam zajęcia z zakresu *Wybranych aspektów ekonomiki rolnictwa na tle rozwoju obszarów wiejskich po wejściu Polski do UE*. W ostatnich latach byłam także członkiem Komisji Kwalifikacyjnej w postępowaniu kwalifikacyjnym na ww. studia podyplomowe. Zakres tematyczny opracowanych przeze mnie treści (syllabus) i prowadzonych zajęć wypełnia wymogi unijne w zakresie posiadania przez beneficjentów funduszy unijnych wykształcenia rolniczego. Przygotowywałam corocznie zagadnienia na egzamin kończący przedmiotowe studia. Studia cie-

szą się dużym zainteresowaniem i uruchamiane są każdego roku od wielu lat, zdarzały się nawet dwie edycje w roku akademickim.

Wprowadziłam również do programu studiów na kierunku Ekonomia i na kierunku Zarządzanie nowe przedmioty, do których opracowałam także treści programowe (syllabusy). Były to m.in. ekonomia społeczna, sektor społeczny w gospodarce, transport i spedycja. Ponadto zaproponowałam również trzy przedmioty na kierunku Ekonomia tj.: zasoby miękkie w gospodarce XXI wieku, ekonomia utylitarna i ekonomia rynku pracy, natomiast na kierunku Zarządzanie – zarządzanie kapitałem społecznym.

Po wprowadzeniu dwustopniowego systemu szkolnictwa wyższego opracowałam także treści programowe (syllabus) do przedmiotu makroekonomia, który na drugim stopniu kierunku Ekonomia musiał mieć inne i bardziej zaawansowane treści niż na stopniu pierwszym. Zmodyfikowałam i dostosowałam do stopnia pierwszego także treści programowe do przedmiotu podstawy makroekonomii na pierwszym stopniu. Z uwagi na to, iż w tym okresie reprezentowałam Katedrę Ekonomii w obradach Wydziałowej Komisji ds. Dydaktycznych opracowywałam siatkę i treści także do innych przedmiotów prowadzonych przez pracowników Katedry.

W 2008 r. opracowałam program i siatkę studiów podyplomowych pt. Ekonomia społeczna. Następnie przygotowałam także specjalność *Ekonomia społeczna* proponowaną studentom kierunku Ekonomia oraz *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej* na kierunku Zarządzanie.

W ramach szeroko rozumianej edukacji ekonomicznej zainicjowałam i zorganizowałam Warsztaty Przedsiębiorczości pn. *MIKROPROJEKT czyli SENSowna szansa na rozwój i samodzielność ekonomiczną*. Projekt ten został sfinansowany ze środków Narodowego Banku Polskiego, Stowarzyszenia na Rzecz Promowania Przedsiębiorczych Postaw i Samodzielności Ekonomicznej SENS, Globex Sp. z o.o., oraz Wydziału Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej Akademii Rolniczej. Ponadto w ramach wieloletniej współpracy z NBP organizuję również wizyty studyjne dla studentów kierunku Ekonomia i kierunku Zarządzanie w Oddziale Narodowego Banku Polskiego. Studenci mają okazję spotkać się z pracownikami NBP i skonfrontować wiedzę, którą przekazują im podczas wykładów, z praktykami banku centralnego, o których informuje studentów pracownik banku. Podczas takich wizyt dowiadujemy się czasem o przyszłych poczynaniach banku centralnego w Polsce. Dodatkową atrakcją jest też prezentacja polskich środków płatniczych funkcjonujących w obrocie w ostatnim stuleciu.

W ramach współpracy międzyuczelnianej prowadziłam także szkolenie nt. *Roli kapitału społecznego w rozwoju przedsiębiorstwa* w programie pn. Zarządzanie podmiotami gospodarczymi realizowanym w SGGW w Warszawie.

Sprawowałam opiekę naukową nad studentami jednolitych studiów magisterskich Wydziału Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej Akademii Rolniczej, a następnie studiów pierwszego i drugiego stopnia Wydziału Ekonomicznego ZUT w Szczecinie. Było to ponad 30 zakończonych sukcesem prac dyplomowych i magisterskich zarówno na kierunku Ekonomia, jak i Zarządzanie. Zrecenzowałam ok. 20 prac dyplomowych i magisterskich.

Będąc zdania, że wiedza ekonomiczna społeczeństwa zwiększa efektywność prowadzonej polityki gospodarczej, ułatwia skuteczne stosowanie instrumentów prorozwojowych, zwiększa szansę na poprawę dobrobytu itp. uważam za ważne ekonomiczne edukowanie młodzieży. Dlatego przeprowadziłam w szkołach średnich kilka spotkań w formie wykładów na tematy bezpośrednio dotyczące społeczeństwa. Wśród poruszanych zagadnień były np. Istota inflacji i jej skutki w Polsce w XX wieku czy problematyka największych hiperinflacji na świecie.

5.2. Udział w zespołach eksperckich i konkursowych

W ramach edukacji ekonomicznej i związanej z Unią Europejską angażuję się też w organizowanie konkursów. Wspólnie z pracownikami naukowymi Uniwersytetu Szczecińskiego byłam członkiem Komisji Konkursowej w Konkursie Europejskim dla Szkół Rolniczych na szczeblu wojewódzkim, którego tematem przewodnim była Wspólna Polityka Rolna UE.

Współpracowałam też z Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli oraz Narodowym Bankiem Polskim przy organizacji Pierwszego Konkursu Wiedzy Ekonomicznej „Być przedsiębiorczym” dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych na szczeblu wojewódzkim. Na potrzeby tego konkursu przygotowałam zestaw pytań konkursowych i zasiadałam w Komisji Konkursowej. Konkurs ten został na stałe włączony do harmonogramu konkursów ekonomicznych w województwie zachodniopomorskim. W tym roku odbędzie się jego XIV edycja.

W ramach współpracy z gospodarką byłam członkiem Komisji Oceny Wniosków współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekty dotyczyły aktywizacji zawodowej i mogły być przeznaczone na uruchomienie działalności gospodarczej.

5.3. Działalność organizacyjna

Od początku pracy aktywnie włączam się w działalność organizacyjną Wydziału i Uczelni. Przez wiele lat brałam udział w akcji informacyjnej dotyczącej kierunków kształcenia na uczelni skierowanej do uczniów klas maturalnych w szkołach średnich woj. zachodniopomorskiego. W całym okresie zatrudnienia corocznie uczestniczyłam w pracach Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej pełniąc funkcje członka, sekretarza, wiceprzewodniczącej i przewodniczącej. Byłam i jestem członkiem/przewodniczącą Komisji Egzaminacyjnej podczas egzaminów wstępnych na studia. Obecnie takie egzaminy przeprowadzamy dla kandydatów na studia drugiego stopnia. Przygotowywałam również zagadnienia egzaminacyjne. Obecnie jestem członkiem Uczelnianej Komisji Rekrutacyjnej. Przez wiele lat reprezentowałam Katedrę Ekonomii w obradach Wydziałowej Komisji ds. Dydaktycznych Akademii Rolniczej, a następnie ZUT, podczas których zostało wprowadzonych wiele nowych przedmiotów realizowanych w mojej Katedrze i/lub opracowanych w nowym wymiarze godzin.

W 2009 roku Senat ZUT w Szczecinie powołał mnie na członka Uczelnianej Komisji Wyborczej do przeprowadzenia wyborów elektorów do Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego na X kadencję. Byłam członkiem, a następnie wiceprzewodniczącą Wydziałowej Komisji Wyborczej oraz delegatem z ramienia Wydziału Ekonomicznego do Uczelnianego Kolegium Elektorów na kadencję 2016-2020.

Od 2014 r. jestem członkiem Rady Programowej ds. kierunku Ekonomia, w ramach której realizowane były m.in. prace związane z wprowadzaniem Krajowych Ram Kwalifikacji.

Pełnię funkcję Wydziałowego Koordynatora ds. praktyk studenckich na kierunku Ekonomia, jak również na kierunku Zarządzanie wspierając studentów podczas konfrontowania wiedzy zdobytej w trakcie studiów z praktyką gospodarczą. Poszukuję podmiotów komercyjnych, jak również ze sfery publicznej i trzeciego sektora chętnych do wprowadzania studentów w życie zawodowe poprzez przyjmowanie na praktyki studenckie, czasem kończące się umową o pracę. Kieruję też Pracownią Makroekonomii funkcjonującą w strukturze Katedry Ekonomii i Rachunkowości.